

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση
και Διακυβέρνηση

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών

Διπλωματική Εργασία με Θέμα:

**Η Ευρωτουρκική Δήλωση για τη διαχείριση των προσφυγικών ροών:
νομικές - πολιτικές - οικονομικές διαστάσεις**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Τοπούλογλου Ελένη

AM eig 18002

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Σκιαδάς

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2020

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω, σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Τομπούλοχλου Ελένη

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τις διαστάσεις της *Δήλωσης* που έλαβε χώρα μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας τον Μάρτιο του έτους 2016. Η εν λόγω Δήλωση αφορά τη διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος και έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και κριτικής για πολλούς ερευνητές και κριτικούς του χώρου. Τα τελευταία χρόνια έχει εισέλθει στην Ελλάδα σημαντικός αριθμός προσφύγων από τη Συρία, με αποτέλεσμα τόσο η Ελλάδα όσο και άλλες χώρες της ΕΕ να αντιμετωπίζουν προβλήματα σε ό,τι αφορά τη διαχείριση των εν λόγω ροών. Η υπό μελέτη Δήλωση πραγματοποιήθηκε με σκοπό την επίλυση αυτών των προβλημάτων. Ωστόσο, η προσφυγή τριών προσφύγων ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ, με αίτημα την ακύρωση της ως άνω συμφωνίας, έφερε στο φως αθέμιτα πολιτικά «παιχνίδια» των συμβαλλόμενων μερών, με τα οποία πέτυχαν την έντεχνη υπεκφυγή των ευθυνών τους και το ανέλεγκτο της δηλώσεώς τους. Οι νομικές, πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της Δήλωσης εξετάζονται στην παρούσα μελέτη.

Λέξεις-κλειδιά: Ευρωτουρκική Δήλωση, μεταναστευτική κρίση, προσφυγικές ροές

Abstract

This thesis deals with the dimensions of the *Statement* that took place between the European Union and Turkey in March 2016. This Statement concerns the management of the migration issue and has been the subject of study and criticism by many researchers and critics in the field. A significant number of refugees from Syria have arrived in Greece in recent years, as a result of which both Greece and other EU countries have a problem managing these flows. The Statement under consideration was designed to address these problems. However, the appeal of three refugees to the EU Court of Justice for the annulment of the agreement has brought to light the political “games” of the Contracting Parties, by which they managed to evade their responsibilities and uncheck their statement. The legal, political and financial dimensions of the Statement are discussed in this study.

Keywords: Euro-turkish Statement, migration crisis, refugee flows

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract	4
Συνοτομογραφίες	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1. Προσφυγικές Ροές	9
1.1 Υφιστάμενη κατάσταση.....	9
1.2 Η έννοια της προστασίας και ο ρόλος της Ελλάδας στις προσφυγικές ροές προς την Ευρώπη.....	10
1.3 Η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προσφυγική κρίση	12
Κεφάλαιο 2. Η Ευρωτουρκική Δήλωση	15
2.1 Υπόβαθρο.....	15
2.2 Οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ	17
2.3 Η Ευρωτουρκική Δήλωση	20
2.4 Η Ευρωτουρκική Δήλωση στην πράξη.....	24
Κεφάλαιο 3. Νομική, πολιτική και οικονομική διάσταση της Ευρωτουρκικής Δήλωσης	27
3.1 Η νομική διάσταση της Δήλωσης.....	27
3.2 Η πολιτική διάσταση της Δήλωσης	35
3.3 Η οικονομική διάσταση της Δήλωσης.....	43
3.4 Κριτική που έχει ασκηθεί στην Ευρωτουρκική Δήλωση.....	45
Συμπεράσματα	50
Βιβλιογραφία	55

Συντομογραφίες

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΚΕΣΑ: Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

AI: Amnesty International

EASO: European Asylum Support Office

ICJ: International Court of Justice

NATO: North Atlantic Treaty Organization

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

VCLT: Vienna Convention on the Law of Treaties

Εισαγωγή

Ο συριακός εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε τον Μάρτιο του 2011 και μαίνεται ακόμη, είχε ως συνέπεια τη μαζική ροή προσφύγων από τη Συρία προς τις χώρες της Ευρώπης —οξύνοντας έτσι την ήδη υπάρχουσα ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση—, κάτι το οποίο τόσο η Ελλάδα όσο και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες δεν ήταν προετοιμασμένες να διαχειριστούν. Τα μέτρα που έθεσε σε εφαρμογή η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη διαχείριση της κρίσης, όπως τα hotspots, η μετεγκατάσταση και η επανεγκατάσταση, ο αυστηρός έλεγχος των συνόρων καθώς και η Ευρωτουρκική Δήλωση, αποτέλεσαν μια προσπάθεια άμεσης και ταχείας αντιμετώπισης των ανέλεγκτων κατά τα άλλα προσφυγικών ροών στο εσωτερικό της.

Αναφορικά με την Ευρωτουρκική Δήλωση, έχει καταστεί αντικείμενο μελέτης και σχολιασμού για πολλούς ερευνητές, κυρίως σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ουσιαστικά, η εν λόγω Δήλωση περιλαμβάνει κάποιες παροχές από την πλευρά της ΕΕ προς την Τουρκία, με αντάλλαγμα να δεχθεί η τελευταία έναν αριθμό προσφύγων, ώστε να περιοριστούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι εισροές προς τις χώρες της ΕΕ. Η Ευρωτουρκική Δήλωση πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2016 και δημοσιεύθηκε ως δελτίο τύπου στο διαδίκτυο, ενώ δεν έλαβε ποτέ τη μορφή μιας επίσημης συμφωνίας.

Παρόλο που έκτοτε έχουν μειωθεί οι εισροές των προσφύγων στην Ελλάδα, αρκετοί ειδήμονες αναφέρονται σε πολιτικά «παιχνίδια» και σε οικονομικά συμφέροντα που συνεπάγεται η Δήλωση και για τις δύο πλευρές. Η Δήλωση έχει επικριθεί αλλά και κατακριθεί για τη νομική της διάσταση, την πολιτική της σημασία και τα οικονομικά συμφέροντα που προάγει. Επίσης, έχουν εκφραστεί ανησυχίες όχι μόνο για την αποτελεσματικότητά της, αλλά και για τις πιθανές επιπτώσεις της στη σχέση μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας, στην περίπτωση που προκύψουν διαφωνίες κατά την εφαρμογή της.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση και καταγραφή σημαντικών νομικών, πολιτικών και οικονομικών στοιχείων που σχετίζονται με τη Δήλωση, μέσω της αξιοποίησης της μεθόδου της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Για τη σύνταξη του παρακάτω κειμένου μελετήθηκε εύρος επιστημονικών και έγκυρων πηγών, όπως άρθρα, βιβλία και εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Όσον αφορά τη δομή της εργασίας, αυτή αποτελείται από τρία κεφάλαια.

Το Κεφάλαιο 1 αναφέρεται στις προσφυγικές ροές, και πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση και ο ρόλος που διαδραματίζει η Ελλάδα στο ζήτημα των προσφυγικών ροών προς τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, παρουσιάζονται τα μέτρα που τέθηκαν σε εφαρμογή από την ΕΕ με σκοπό τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης.

Στο Κεφάλαιο 2 αναλύονται οι σχέσεις που επικρατούν μεταξύ των δύο μερών της Δήλωσης, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας, παρατίθενται τα κύρια σημεία της Δήλωσης, όπως επίσης και η εφαρμογή της σε πρακτικό επίπεδο.

Στο Κεφάλαιο 3 πραγματοποιείται ανάλυση των νομικών, πολιτικών και οικονομικών διαστάσεων της Δήλωσης. Επιπροσθέτως, παρουσιάζεται η κριτική που έχει ασκηθεί στο πλαίσιο της βιβλιογραφίας αναφορικά με αυτές τις διαστάσεις.

Τέλος, έπονται τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε για τη σύνταξη της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Κεφάλαιο 1. Προσφυγικές Ροές

1.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Οι προσφυγικές ροές έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης μεγάλου μέρους της ακαδημαϊκής λογοτεχνίας αλλά και της δημόσιας συζήτησης, στο πλαίσιο των οποίων συχνά αντιμετωπίζονται τόσο ως συνέπεια σύγκρουσης όσο και ως πιθανή αιτία σύγκρουσης (Azam & Hoeffler 2002; Davenport, et al. 2003). Ακόμη, στατιστικές αναλύσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί αναφορικά με τις ροές των προσφύγων (Azam & Hoeffler 2002; Davenport et al., 2003; Öberg & Melander 2003), επιβεβαιώνουν πως οι εμφύλιοι πόλεμοι, οι πολιτικές αναταραχές και η αλλαγή του καθεστώτος συνιστούν κύριους παράγοντες πρόβλεψης των εν λόγω μετακινήσεων πληθυσμών. Εντούτοις, κάποιοι συγγραφείς τονίζουν στα έργα τους πως οι ροές προσφύγων και οι μετακινήσεις πληθυσμών είναι δυνατόν να συμβάλουν στην κλιμάκωση των συγκρούσεων τόσο μεταξύ των κρατών όσο και εντός τους (Loescher, 1993; Teitelbaum, 1984).

Αξίζει να σημειωθεί πως οι πρόσφυγες μπορούν να αλλάξουν την εθνική σύνθεση του κράτους υποδοχής, να επιδεινώσουν την υπάρχουσα οικονομική κατάσταση και να εντείνουν τον ανταγωνισμό. Ενδέχεται, δε, να μεταφέρουν μαζί τους όπλα και ιδεολογίες που ευνοούν τη βία.

Μάλιστα, φαινόμενα όπως ο εμφύλιος πόλεμος, οι παρατεταμένες συγκρούσεις και η επιδείνωση της εσωτερικής ασφάλειας, κυρίως στη Μέση Ανατολή, την Αφρική και τη Νότια Ασία, οδήγησαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών σε σημαντικό αριθμό αναχωρήσεων των ντόπιων πληθυσμών. Αποτελεί πραγματικότητα το ότι ο πόλεμος στη Συρία έχει εκτοπίσει περισσότερους από 5 εκατομμύρια ανθρώπους (UNHCR, 2017). Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί πως κάποιοι από αυτούς έχουν εκτοπιστεί στο εσωτερικό της Συρίας, αλλά τεράστιες ροές προσφύγων έχουν εισέλθει και στην Ευρώπη, κυρίως τα έτη 2015 και 2016. Τόσο το 2015 όσο και το 2016 αιτήθηκαν άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση 1,2 εκατομμύρια άνθρωποι (Eurostat, 2017α). Είναι σαφές πως πρόκειται για ιδιαίτερα αυξημένο αριθμό, αν ληφθεί υπ' όψιν πως ο αντίστοιχος αριθμός για το 2014 ήταν 625.000 (Eurostat, 2015). Πρόκειται για τη μεγαλύτερη εισροή αιτούντων άσυλο από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα. Να σημειωθεί πως οι Σύριοι, οι Αφγανοί και οι Ιρακινοί αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο ποσοστό των αιτούντων άσυλο οι οποίοι

εισήλθαν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια των ετών 2015 και 2016 (Eurostat, 2017b).

Αν και επικρατεί η αντίληψη πως ο διπλασιασμός των αιτήσεων ασύλου ήταν η αιτία της επακόλουθης κρίσης στην ΕΕ, στην πραγματικότητα το γεγονός αυτό αποτέλεσε μόνο μια ώθηση για την εκδήλωση αυτής της κρίσης, δεδομένου ότι η αύξηση των μέτρων που σχετίζονται με την εισδοχή των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, αποκάλυψε τις επίμονες δυσλειτουργίες και τις ελλείψεις που υπάρχουν στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ). Συνεπώς, η προσφυγική κρίση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως κρίση του ΚΕΣΑ.

Σύμφωνα με τους Niemann & Zaun (2018), η λύση θα μπορούσε να δοθεί μέσω της σύστασης ενός ΚΕΣΑ το οποίο θα έχει κοινά πρότυπα προστασίας και έναν σαφή μηχανισμό διανομής, όπως ορίζουν οι σχετικές οδηγίες της ΕΕ και ο Κανονισμός Λειτουργίας του Δουβλίνου III. Εντούτοις, σε πρακτικό επίπεδο δεν εφαρμόζονται τα ανωτέρω, κάτι το οποίο κατέστη φανερό το καλοκαίρι του 2015. Έως την άνοιξη του συγκεκριμένου έτους, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο οι οποίοι κατέφθασαν στην Ιταλία και την Ελλάδα παρουσίασε ραγδαία αύξηση, παρόλο που αυτές οι χώρες δεν διαθέτουν ισχυρά συστήματα ασύλου.

1.2 Η έννοια της προστασίας και ο ρόλος της Ελλάδας στις προσφυγικές ροές προς την Ευρώπη

Η έννοια της προστασίας συγκαταλέγεται στο νομικό πλαίσιο για τη διεθνή προστασία των προσφύγων και πρωτίστως στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1951 που αφορά το καθεστώς των προσφύγων (σύμβαση για τους πρόσφυγες), ενώ επιπλέον κατευθυντήριες γραμμές και πρότυπα περιλαμβάνονται στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ). Κρίνεται αναγκαία η εξασφάλιση της κοινής μεταχείρισης των αιτούντων άσυλο από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, γι' αυτό και το ΚΕΣΑ είχε εξ αρχής ως κύριο στόχο την εναρμόνιση της προστασίας αυτών και την ανάπτυξη ενός ενιαίου συστήματος ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εντούτοις, δεν επετεύχθη ο ανωτέρω σκοπός, καθώς προέκυψε ένας ελλιπής μηχανισμός, ο οποίος εξακολουθεί να επιβαρύνει δυσανάλογα τα εξωτερικά σύνορα. Η Dimitriadi (2016) αναφέρει χαρακτηριστικά πως η τρέχουσα κρίση μας έχει διδάξει

πως υπάρχουν 28 συστήματα ασύλου, 28 διαφορετικές αντιλήψεις, καθώς επίσης και 28 διαφορετικές ικανότητες σχετικά με την προστασία των αιτούντων άσυλο. Συνεπώς, δεν υπάρχει ταύτιση μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς το σύστημα προστασίας των προσφύγων.

Αρχικά, η κατανομή του βάρους των προσφυγικών ροών είχε προβλεφθεί μέσω της Οδηγίας 2001/55/EK για το καθεστώς προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων. Σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία, η μετακίνηση των δικαιούχων προστασίας μεταξύ των κρατών-μελών μπορεί να γίνεται σε εθελοντικό και συναινετικό πλαίσιο, βάσει κριτηρίων που τα ίδια τα κράτη-μέλη έχουν ορίσει. Τα κράτη-μέλη υποδέχονται με πνεύμα κοινοτικής αλληλεγγύης τα άτομα που είναι επιλέξιμα για προσωρινή προστασία. Στην περίπτωση που η δηλωθείσα χωρητικότητα του κράτους-μέλους δεν επιτρέπει τις μαζικές αφίξεις των αιτούντων άσυλο, το Συμβούλιο μπορεί να προσφέρει πρόσθετη στήριξη στο πληγέν κράτος-μέλος (Οδηγία 2001/55/EK). Ωστόσο, η Οδηγία Προσωρινής Προστασίας δεν ενεργοποιήθηκε ποτέ σε πρακτικό επίπεδο, παρόλο που σχεδιάστηκε ειδικά για κρίσεις όπως αυτή που προέκυψε το 2015. Το κύριο εμπόδιο ήταν πάντα η κατανομή των βαρών.

Από τα τέλη του 2015 και παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις της Επιτροπής, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στρέφονταν, αλλά και εξακολουθούν να στρέφονται, σε μονομερείς πολιτικές, όπως είναι η οικοδόμηση φραχτών, ο καθορισμός ανώτατου ορίου έγκρισης αιτήσεων ασύλου αλλά και ο περιορισμός πρόσβασης σε κοινωνικές παροχές. Ενώ αμφιταλαντεύονται μεταξύ της νομικής και της ηθικής υποχρέωσής τους, οι περισσότερες λύσεις που συμφωνήθηκαν τελικά, στηρίχθηκαν στην παραδοσιακή προσέγγιση ανάθεσης ευθύνης.

Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε να πει κανείς πως η Ελλάδα λειτούργησε σαν μια ανοιχτή πόρτα προς την υπόλοιπη ΕΕ και τα Δυτικά Βαλκάνια μετατράπηκαν σε «ανθρωπιστικό διάδρομο». Η Ελλάδα έχει χαρακτηριστεί ως ο αδύναμος κρίκος στο πλαίσιο αυτής της κατάστασης, ενώ πολλά κράτη-μέλη αντιτάχθηκαν στα μέτρα τα οποία υιοθετήθηκαν στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου της ΕΕ αναφορικά με τη μετεγκατάσταση. Εν συνεχεία, ξεκίνησε η διαπραγμάτευση μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας, και η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας μετέβαλε σημαντικά το τοπίο τόσο για τους πρόσφυγες όσο και για τα δύο συμβαλλόμενα μέρη (Dimitriadi, 2016).

1.3 Η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προσφυγική κρίση

Αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν ήταν προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει αυτή την κρίση, τα θεσμικά της όργανα επικεντρώθηκαν στη μετανάστευση ήδη από την άνοιξη του έτους 2015. Ειδικότερα, τον Μάιο του εν λόγω έτους η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015α) παρουσίασε την «Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση», η οποία περιλαμβάνει μέτρα που είναι αναγκαίο να ληφθούν άμεσα για την αντιμετώπιση της κρίσης που επικρατεί στη Μεσόγειο, καθώς και μέτρα που εστιάζουν στην αποτελεσματικότερη διαχείριση της μετανάστευσης κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών. Έπειτα, τον Σεπτέμβριο του 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015β) προχώρησε σε προτάσεις αναφορικά με δράσεις προτεραιότητας που μπορούν να εφαρμοστούν για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης. Ακολουθούν ορισμένα σημαντικά μέτρα που ελήφθησαν ως αντίδραση στην προσφυγική κρίση:

➤ Hotspots

Προκειμένου να υποστηριχθούν τα κράτη τα οποία αντιμετωπίζουν τη μεγαλύτερη εισροή προσφύγων (Ελλάδα και Ιταλία), αποφασίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση η εφαρμογή της «προσέγγισης hotspot», που αποσκοπεί στη βοήθεια αυτών των χωρών μέσω της σύστασης ομάδων υποστήριξης για τη διαχείριση των προσφύγων, οι οποίες λειτουργούν στους εξής κύριους άξονες:

- 1) Στη δημιουργία λειτουργικών hotspots.
- 2) Στην εφαρμογή των αποφάσεων μετεγκατάστασης και επανεγκατάστασης.
- 3) Στη βελτίωση της διαχείρισης των συνόρων και στην ανάπτυξη επαρκούς ικανότητας υποδοχής.

Προκειμένου να επιτευχθούν τα προαναφερθέντα καθήκοντα, οι Frontex υπηρεσίες της ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO), η Europol καθώς επίσης και η Eurojust, λειτουργούν υποστηρικτικά σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές.

➤ Μετεγκατάσταση και επανεγκατάσταση

Το προσωρινό καθεστώς μετεγκατάστασης έκτακτης ανάγκης αναπτύχθηκε και παρουσιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2015. Η μετεγκατάσταση αφορά τη μεταφορά

ατόμων που χρήζουν διεθνούς προστασίας από ένα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα άλλο κράτος-μέλος αυτής. Το εν λόγω μέτρο έχει αναπτυχθεί με σκοπό να εναρμονιστεί η δυσανάλογη ευθύνη των χωρών αναφορικά με τα εξωτερικά τους σύνορα. Υπό αυτό το πλαίσιο, τα κράτη-μέλη της ΕΕ δεσμεύτηκαν στη μετεγκατάσταση 160.000 νέων προσφύγων τόσο από την Ιταλία όσο και από την Ελλάδα έως τον Σεπτέμβριο του έτους 2017. Αξίζει να σημειωθεί πως η κατανομή των αιτούντων άσυλο στα κράτη-μέλη της ΕΕ πραγματοποιείται βάσει των κατωτέρω κριτηρίων: α) του πληθυσμού τους (40%), β) του συνολικού ΑΕΠ τους (40%), γ) του μέσου αριθμού των αιτήσεων άσυλου που δέχτηκαν τα τελευταία τέσσερα έτη (10%) και δ) του ποσοστού ανεργίας που αντιμετωπίζει το εκάστοτε κράτος-μέλος (10%) (Niemann & Zaun, 2018).

Εντούτοις, οι διαπραγματεύσεις για το συγκεκριμένο σύστημα οδήγησαν σε συγκρούσεις και πολλά κράτη-μέλη της Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Σλοβακία, αντιτάχθηκαν ακόμη και στο υποχρεωτικό καθεστώς προσωρινής μετεγκατάστασης. Μάλιστα, η Σλοβακία και η Ουγγαρία, παρόλο που συμμετείχαν στο Συμβούλιο που εξέδωσε την από 22 Σεπτεμβρίου του 2015 απόφαση για προσωρινή μετεγκατάσταση των προσφύγων από Ιταλία και Ελλάδα, υπέβαλαν αγωγή κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ (ΔΕΕ) (Euractiv, 2015b).

➤ Ευρωτουρκική Δήλωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς αντιλήφθηκε την αποτυχία των ανωτέρω εσωτερικών μέτρων τα οποία ελήφθησαν ώστε να επιλυθούν οι προκλήσεις της προσφυγικής κρίσης, προσπάθησε να στραφεί σε εξωτερικές λύσεις, όπως η Ευρωτουρκική Δήλωση, που αποτελεί και το κεντρικό σημείο μελέτης της παρούσας εργασίας.

Ειδικότερα, η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας η οποία έλαβε χώρα στις 18 Μαρτίου του έτους 2016 υπάγεται στο επίκεντρο της συγκεκριμένης στρατηγικής (Trauner, 2016) και σε αυτήν συγκαταλέγονται τα παρακάτω στοιχεία, όπως αυτά αναφέρονται στο σχετικό Δελτίου Τύπου (European Council, 2016) στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία θα αναλυθούν περισσότερο στο Κεφάλαιο 2:

(1) Οι μετανάστες οι οποίοι περνούν παράνομα από την Τουρκία στην Ελλάδα θα επιστρέφονται πίσω στην Τουρκία. Να σημειωθεί πως αυτό ισχύει για τους

μετανάστες που δεν έχουν υποβάλει αίτηση ασύλου ή για όσους έχουν υποβάλει αίτηση που δεν έγινε δεκτή.

(2) Το σχέδιο επανεγκατάστασης, σύμφωνα με το οποίο κάθε φορά που ένας Σύριος πρόσφυγας επιστρέφει στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, θα εγκαθίσταται στη θέση του ένας άλλος Σύριος, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια τρωτότητας του ΟΗΕ.

(3) Η λήψη μέτρων από την πλευρά της Τουρκίας, προκειμένου να αποφευχθούν νέες θαλάσσιες ή χερσαίες διαδρομές από την Τουρκία προς χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

(4) Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα παράσχει ως αντάλλαγμα στην Τουρκία τα εξής:

- Ελευθέρωση των θεωρήσεων, με τη βασική προϋπόθεση πως και η Τουρκία από την πλευρά της θα προχωρήσει στη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων προς εκπλήρωση των λοιπών απαιτήσεων (π.χ. σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα κ.ά.).
- Άμεση χορήγηση του ποσού των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ στο τουρκικό ταμείο, με σκοπό τη διευκόλυνσή της για τη διαχείριση των προσφύγων.
- Επιπλέον χρηματοδότηση που αγγίζει τα 3 δισεκατομμύρια ευρώ, για την εφαρμογή συγκεκριμένων σχεδίων τα οποία αποβλέπουν στην παροχή βοήθειας προς τους Σύριους πρόσφυγες.
- Επιπλέον διαπραγματεύσεις αλλά και ενέργειες με σκοπό την αναβάθμιση της τελωνειακής ένωσης.
- Ενεργοποίηση της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

➤ Ασφαλείς χώρες καταγωγής

Τον Σεπτέμβριο του 2015 προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένας κανονισμός αναφορικά με τη θέσπιση κοινού καταλόγου της ΕΕ για ασφαλείς χώρες καταγωγής. Πιο συγκεκριμένα, ο εν λόγω κατάλογος περιλαμβάνει επτά χώρες, των οποίων οι υπήκοοι αντιπροσωπεύουν περίπου το 17% του συνολικού αριθμού των αιτήσεων ασύλου που υποβλήθηκαν στην ΕΕ. Ειδικότερα, στον κατάλογο

συγκαταλέγονται η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κοσσυφοπέδιο, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, το Μαυροβούνιο, η Σερβία και η Τουρκία. Η σύνταξη του καταλόγου αυτού στόχευε στην επιτάχυνση της εξέτασης και της λήψης αποφάσεως για αιτήσεις ασύλου υποβαλλόμενες από πολίτες χωρών οι οποίες θεωρούνται «ασφαλείς». Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί πως οι ασφαλείς χώρες προέλευσης ορίζονται από εθνικούς μη συντονισμένους καταλόγους (European Parliament, 2017).

➤ Πρόληψη της παράτυπης μετανάστευσης μέσω των ελέγχων των συνόρων

Εξαιτίας των περιορισμένων δυνατοτήτων της Frontex ως προς την προστασία των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Επιτροπή έκανε μια πρόταση για σύσταση και λειτουργία του οργανισμού European Border and Coast Guard (EBCG) τον Δεκέμβριο του 2015, η οποία άρχισε να ισχύει από τον Οκτώβριο του 2016. Ο συγκεκριμένος οργανισμός αποτέλεσε βασικό σημείο σε ό,τι αφορά τη διαχείριση των ευρωπαϊκών συνόρων (European Commission, 2016d).

Στο πλαίσιο αυτό το 2015 τέθηκε σε εφαρμογή η ναυτική επιχείρηση «SOPHIA», με σκοπό να αντιμετωπιστεί η εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο και ταυτόχρονα να αποφευχθεί η περαιτέρω απώλεια ζωών στη Μεσόγειο. Βάσει σχετικού εγγράφου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επιχείρηση «SOPHIA» κατάφερε να περιορίσει τον αριθμό των μεταναστών που χρησιμοποιούν την κεντρική μεσογειακή διαδρομή, κατά 9% μέχρι το τέλος του 2015 (EEAS, 2016).

Κεφάλαιο 2. Η Ευρωτουρκική Δήλωση

2.1 Υπόβαθρο

Η ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση, η οποία αποτελεί ένα από τα μείζονα προβλήματα που ταλανίζουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ την τελευταία δεκαετία και έχει θέσει ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της Ένωσης στην ορθή και άμεση αντιμετώπιση ευαίσθητων ζητημάτων όπως το παραπάνω, έχει απασχολήσει επιστήμονες-αναλυτές, δημοσιογράφους αλλά και κοινούς πολίτες, που προσπαθούν

να ερμηνεύσουν και να προσαρμοστούν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες στο εσωτερικό της ΕΕ.

Ειδικότερα, από το 2015 η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει έλθει αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη εισροή μεταναστών και προσφύγων, από την οποία επηρεάστηκαν περισσότερο η Ελλάδα και η Ιταλία, δεδομένου ότι η γεωγραφική θέση που κατέχουν τις έχει καταστήσει χώρες εισόδου στην Ευρώπη. Επιπροσθέτως, ο Κανονισμός «Δουβλίνο III» ορίζει πως η πρώτη χώρα εισόδου στην ΕΕ ενός αιτούντος άσυλο είναι υπεύθυνη για την εξέταση της αίτησης αυτού για διεθνή προστασία. Ωστόσο, είναι πλέον αδιαμφισβήτητο πως σε αμφότερες τις παραπάνω χώρες (Ελλάδα, Ιταλία) δεν υπάρχει η απαιτούμενη ικανότητα επεξεργασίας των αιτήσεων όλων των μεταναστών που εισέρχονται σε αυτές.

Είναι μείζονος σημασίας το γεγονός πως κατά το ξέσπασμα των μεγάλων μεταναστευτικών ροών η ΕΕ εστίασε πρωτίστως στην ορθότερη διαχείριση της προκαλούμενης στο εσωτερικό της κρίσης, καθώς επίσης και στην προστασία των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Ωστόσο, η συγκεκριμένη στρατηγική οδήγησε στην εκδήλωση μικτών αντιδράσεων στα κράτη-μέλη της. Από τη μία πλευρά οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης, με επικεφαλής την Καγκελάριο της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ, ήταν υπέρμαχες της στρατηγικής της Ένωσης, και από την άλλη πλευρά οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης υποστήριζαν έναν διαφορετικό τρόπο διαχείρισης της κρίσης, μέσω της προστασίας των εξωτερικών συνόρων και της αντιμετώπισης των κύριων αιτιών που οδήγησαν σε αυτήν τη μεταναστευτική κρίση (European Commission, 2015; European Commission, 2017).

Αυτή η διάσταση απόψεων είχε ως αποτέλεσμα την αποτυχία υιοθέτησης μιας ομόφωνης λύσης σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης της μεταναστευτικής κρίσης εντός της ΕΕ. Έτσι λοιπόν, ήλθε στο προσκήνιο η ιδέα της εξωτερίκευσης του ζητήματος, όπου η Τουρκία αναγνωρίστηκε ως ο κύριος εταίρος της ΕΕ για την αντιμετώπιση της εν λόγω κρίσης.

Προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η ροή μετανάστευσης διά μέσου της Τουρκίας στη χώρα μας και την ΕΕ, ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις μεταξύ της Ένωσης και της Τουρκίας τον Σεπτέμβριο του έτους 2015. Αυτές οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των μερών είχαν ως αποτέλεσμα το κοινό σχέδιο δράσης ΕΕ-Τουρκίας, που δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής την 15^η Οκτωβρίου του

2015. Εν συνεχεία, το κοινό σχέδιο δράσης ενεργοποιήθηκε κατά τη διάρκεια συνεδρίασης των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων της ΕΕ και της Τουρκίας την 29^η Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Ενώ, λίγους μήνες αργότερα και πιο συγκεκριμένα στις 7 Μαρτίου του 2016, έλαβε χώρα νέα συνάντηση των αρχηγών κρατών της ΕΕ με τον Τούρκο ομόλογό τους, που οδήγησε στη δημοσίευση μη δεσμευτικής δήλωσης με προτάσεις που θα επεξεργαζόταν λεπτομερώς ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, πριν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου. Τελικά, στις 18 Μαρτίου του 2016 πραγματοποιήθηκε η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας και δημοσιεύθηκε με τη μορφή δελτίου τύπου στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2 Οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ

Αρκετές δεκαετίες πριν, και ειδικότερα από το 1963, η Τουρκία και η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησαν να αναπτύξουν στενότερους οικονομικούς δεσμούς μέσω της Συμφωνίας Σύνδεσης του 1963, η οποία προέβλεπε τη θέσπιση τελωνειακής ένωσης που εφαρμόζεται σε κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ και την ευθυγράμμιση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής των δύο μερών (Morelli, 2013). Να σημειωθεί πως για πρώτη φορά αιτήθηκε η Τουρκία την πλήρη ένταξή της στην ΕΕ το 1987. Η συγκεκριμένη αίτηση τέθηκε «στο αρχείο» από την Επιτροπή, η οποία διπλωματικά και εντέχνως απέφυγε την άμεση έγκριση ή απόρριψή της, διατεινόμενη, στην υποχρεωτική γνωμοδότησή της επί του αιτήματος της τουρκικής πλευράς, ότι προέχει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (ήτοι, η ενιαία αγορά και η οικονομική και νομισματική ένωση) που θα αποδείξει την επιτυχία του ευρωπαϊκού εγχειρήματος (European Commission, 1995). Απέφυγε κατ' αυτόν τον τρόπο να καταδείξει την τότε οικονομική, κοινωνική και πολιτική απόκλιση της Τουρκίας από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Κοινότητας.

Τη δεκαετία που ακολούθησε προβλεπόταν η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ μαζί με άλλες δέκα χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι το 1999 τέθηκε ως υποψήφια χώρα για ένταξη στην Ένωση. Ωστόσο, κρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πως η Τουρκία εξακολουθούσε να χρειάζεται περαιτέρω συμμόρφωση σε πολιτικά αλλά και οικονομικά κριτήρια της Ένωσης, ώστε να καταστεί εφικτή η ένταξή της σε αυτή (Morelli, 2013).

Το 2005, κατά την εξέταση της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, η ένταξη της Τουρκίας στην Ένωση επανεμφανίστηκε ως σημείο συζήτησης. Υπό αυτό το κλίμα, μελετητές των ευρωπαϊκών υποθέσεων εξέφρασαν την ανησυχία τους αναφορικά με τη συνεχιζόμενη διεύρυνση της ΕΕ και ειδικότερα με την ενδεχόμενη είσοδο της Τουρκίας.

Εντέλει το Συμβούλιο προχώρησε σε συμβιβασμό, ζητώντας από την Τουρκία να υπογράψει ένα πρόσθετο πρωτόκολλο με σκοπό την προσαρμογή της Συμφωνίας της Άγκυρας, η οποία υπεγράφη στις 12 Σεπτεμβρίου του 1963 μεταξύ της τότε ΕΟΚ και της Τουρκίας, για διεύρυνση της τελωνειακής ένωσης στα νέα κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Δημοκρατίας της Κύπρου. Τον Ιούλιο του 2005 η Τουρκία υπέγραψε το πρωτόκολλο, χωρίς να χορηγήσει διπλωματική αναγνώριση στη Δημοκρατία της Κύπρου, κάτι το οποίο προκάλεσε εντάσεις και διαμάχες στην ΕΕ που συνεχίστηκαν ως τις 3 Οκτωβρίου του 2005, όταν το Συμβούλιο ξεκίνησε επίσημες ενταξιακές συνομιλίες (Morelli, 2013).

Μια λεπτομέρεια που δεν πρέπει να παραλειφθεί είναι πως το πλαίσιο διαπραγμάτευσης ήταν ανοιχτό, υποδηλώνοντας πως το αποτέλεσμα της πλήρους ένταξης δεν ήταν δεδομένο. Προτού ξεσπάσει η ευρωπαϊκή μεταναστευτική κρίση, άνοιξαν 14 από τα 35 κεφάλαια διαπραγμάτευσης για ένταξη της Τουρκίας στην Ένωση (European Council, 2018).

Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις καθίσταντο δύσκολες όχι μόνο λόγω της έντονης άρνησης της Τουρκίας να αναγνωρίσει τη Δημοκρατία της Κύπρου, αλλά και λόγω της μη εκπλήρωσης, από την τουρκική πλευρά, των υποχρεώσεων που απέρρεαν από τη Συμφωνία της Άγκυρας και το πρόσθετο Πρωτόκολλο. Εξαιτίας αυτού, το Συμβούλιο αποφάσισε το 2006 να μην ανοίξει διαπραγματεύσεις για επτά σημαντικά κεφάλαια και να μην κλείσει προσωρινά κανένα από αυτά, έως ότου η Επιτροπή επιβεβαιώσει πως η Τουρκία έχει προβεί και ολοκληρώσει τις δεσμεύσεις της στο πλαίσιο του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

Ένα ακόμα ζήτημα το οποίο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ και στην ένταξη της πρώτης στην Ένωση, είναι αυτό της επανεισδοχής και της απελευθέρωσης της Visa. Ειδικότερα, το 2002 συνήφθη διμερής συμφωνία επανεισδοχής μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Αξίζει να σημειωθεί πως το πρωτόκολλο επανεισδοχής Ελλάδας-Τουρκίας που υπεγράφη στην Αθήνα στις 8

Νοεμβρίου του 2001 και κυρώθηκε με τον ν. 3030/2002, εξακολουθούσε να ισχύει στην αρχή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής κρίσης. Παρόμοια συμφωνία υπεγράφη μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας τον Δεκέμβριο του 2013 και επικυρώθηκε σχεδόν έναν χρόνο αργότερα, τον Νοέμβριο του 2014.

Παράλληλα, ξεκίνησε ο διάλογος μεταξύ των δύο μερών για την απελευθέρωση της Visa, με στόχο να επιτραπεί στους Τούρκους πολίτες που κατέχουν διαβατήρια τα οποία είναι σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ, να μπορούν να ταξιδεύουν στα κράτη-μέλη της ζώνης Σένγκεν για σύντομο χρονικό διάστημα χωρίς θεώρηση. Ο εν λόγω διάλογος βασίστηκε σε γνωστό χάρτη πορείας για την απελευθέρωση της Visa, ο οποίος περιλαμβάνει 72 σημεία αναφοράς και απαιτήσεις που είναι αναγκαίο να τηρούνται από την Τουρκία.

Έτσι λοιπόν, όταν η Επιτροπή καταλήξει πως τα κριτήρια πληρούνται, θα προχωρήσει σε υποβολή πρότασης προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο αναφορικά με την κατάργηση της υποχρέωσης θεώρησης για τους Τούρκους πολίτες. Εντός αυτού του πλαισίου αποφασίστηκε η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας για την αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής κρίσης, ξεκινώντας διαπραγματεύσεις τον Σεπτέμβριο του 2015 (Vrieze, 2018).

Σε μια άτυπη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που έλαβε χώρα στις 23 Σεπτεμβρίου του 2015, συναντήθηκαν οι αρχηγοί κρατών της ΕΕ προκειμένου να εξεύρουν την κατάλληλη και αμεσότερη λύση στο διαρκώς επιδεινούμενο πρόβλημα της μεταναστευτικής κρίσης. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης οι ηγέτες της Ευρώπης συμφώνησαν, μεταξύ άλλων, να ενισχύσουν τον διάλογο με την Τουρκία με σκοπό να βελτιωθεί η συνεργασία με την ΕΕ για την εξάλειψη και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Άμεσο επακόλουθο της απόπειρας υλοποίησης της ανωτέρω απόφασης του Συμβουλίου και της προσέγγισης της τουρκικής πλευράς με στόχο τη συντονισμένη, κοινή προσπάθεια επίλυσης του μεταναστευτικού, ήταν η επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στις Βρυξέλλες στις 5 Οκτωβρίου του 2015 (European Council, 2015).

Η προγραμματισμένη επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε κατέληξε στην εφαρμογή σχεδίου δράσης, το οποίο δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 6 Οκτωβρίου του 2015 και στόχευε στην «εντατικοποίηση της συνεργασίας για την

υποστήριξη των προσφύγων και τη διαχείριση της μετανάστευσης ενόψει της κατάστασης στη Συρία και στο Ιράκ». Εντούτοις, λόγω του ότι υπήρξαν αποκλίσεις μεταξύ των απόψεων των δύο μερών, αποτέλεσε ένα σχέδιο χωρίς δεσμευτική ισχύ (European Commission, 2015).

2.3 Η Ευρωτουρκική Δήλωση

Στο πλαίσιο της Ευρωτουρκικής Δήλωσης, τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Τουρκία, επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους στην υλοποίηση του κοινού σχεδίου δράσης τους, το οποίο ενεργοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου του 2015. Έκτοτε σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος, όπως είναι, μεταξύ άλλων, το άνοιγμα της αγοράς εργασίας της Τουρκίας στους Σύριους πρόσφυγες που βρίσκονται υπό προσωρινή προστασία και η προσθήκη νέων απαιτήσεων θεώρησης τόσο για τους Σύριους όσο και για άλλες εθνότητες (European Council, 2016).

Ακόμη, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε σε εκταμίευση 3 δισεκατομμυρίων ευρώ προς την Τουρκία, προκειμένου να αξιοποιηθούν από τον Μηχανισμό για τους Πρόσφυγες για την υλοποίηση έργων και δομών προς εξυπηρέτηση των αναγκών των προσφύγων. Στις 7 Μαρτίου του 2016 η Τουρκία συμφώνησε, μεταξύ άλλων, στην άμεση επιστροφή στα εδάφη της όλων των μεταναστών οι οποίοι περνούν μέσω αυτής προς την Ελλάδα και δεν χρήζουν διεθνούς προστασίας, καθώς και στην ανάκληση των παράνομων μεταναστών οι οποίοι συνελήφθησαν στα τουρκικά ύδατα.

Επιπροσθέτως, τα δύο μέρη συμφώνησαν να συνεχίσουν την ενίσχυση των μέτρων για την αντιμετώπιση των λαθρεμπόρων των μεταναστών και αποφάσισαν την καθιέρωση της δραστηριότητας του NATO στο Αιγαίο. Παράλληλα όμως συνειδητοποίησαν πως πρέπει να εκπονηθούν περισσότερες, πιο συντονισμένες και άμεσα αποτελεσματικές προσπάθειες.

Έτσι λοιπόν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη δραστηριότητα των λαθρεμπόρων και να περιορίσουν κατά το δυνατόν την αυξανόμενη και ουσιαστικά ανεξέλεγκτη εισροή προσφύγων και μεταναστών στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποφασίστηκε να λάβουν χώρα οι παρακάτω ενέργειες (European Council, 2016):

- Κάθε νέος παράνομος μετανάστης ο οποίος θα περνά στα νησιά της Ελλάδας διά μέσου της Τουρκίας, θα επιστρέφεται πίσω σε αυτήν. Η συγκεκριμένη

ενέργεια τίθεται σε ισχύ στις 20 Μαρτίου του 2016 και πρέπει να εφαρμοστεί σε πλήρη συμφωνία με το δίκαιο της ΕΕ αλλά και με το διεθνές δίκαιο, ώστε να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο συλλογικών απελάσεων.

Μάλιστα, όλοι οι μετανάστες θα προστατεύονται βάσει των διεθνών προτύπων και σύμφωνα πάντοτε με την Αρχή της μη επαναπροώθησης. Πρόκειται για ένα προσωρινό και έκτακτο μέτρο, το οποίο ελήφθη προκειμένου να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, οι μετανάστες που έρχονται στα ελληνικά νησιά θα είναι καταχωρημένοι και κάθε αίτηση ασύλου θα εξετάζεται ξεχωριστά από τις ελληνικές αρχές βάσει της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου, σε συνεργασία με την UNHCR. Αντίθετα, οι μετανάστες που δεν προχωρούν σε υποβολή αίτησης ασύλου ή που η αίτησή τους απορρίπτεται ως αβάσιμη ή απαράδεκτη, θα επιστρέφονται στην Τουρκία.

Τόσο η Τουρκία όσο και η Ελλάδα θα προβούν, σε συνεργασία με θεσμικά όργανα και οργανισμούς της ΕΕ, στη λήψη αναγκαίων μέτρων και στη σύναψη διμερών διακανονισμών όταν κρίνεται απαραίτητο. Η παρουσία Τούρκων αξιωματούχων στα ελληνικά νησιά και Ελλήνων αξιωματούχων στην Τουρκία από τις 20 Μαρτίου του 2016, θα έχει ως στόχο την εξασφάλιση της επικοινωνίας κι επακολούθως την ομαλή εφαρμογή των εν λόγω διακανονισμών. Να σημειωθεί πως το κόστος των ενεργειών που απαιτούνται για την επιστροφή των παράνομων μεταναστών στην Τουρκία θα καλύπτεται από την ΕΕ.

- Κάθε Σύριος μετανάστης ο οποίος επιστρέφει πίσω στην Τουρκία κατά τα παραπάνω αναφερόμενα (π.χ. απόρριψη του αιτήματός του για άσυλο), θα αντικαθίσταται από άλλον Σύριο μετανάστη, που θα πληροί τα «κριτήρια ευπάθειας» όπως ορίζονται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Πρόκειται για έναν μηχανισμό ο οποίος λειτουργεί με τη βοήθεια της Επιτροπής, των οργανισμών της ΕΕ και άλλων κρατών-μελών, καθώς και της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, με απώτερο σκοπό να διασφαλιστεί ότι η εν λόγω αρχή θα εφαρμόζεται από την ημέρα έναρξης των επιστροφών.

Ακόμη, θα δοθεί προτεραιότητα στους μετανάστες οι οποίοι δεν έχουν εισέλθει αλλά ούτε επιχειρήσαν να εισέλθουν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παράνομα. Από την πλευρά της Ένωσης, η επανεγκατάσταση στο πλαίσιο του συγκεκριμένου μηχανισμού θα λάβει χώρα με την τήρηση των δεσμεύσεων που ανέλαβαν τα κράτη-μέλη της κατά τη συνάντηση των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων στο Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιουλίου του 2015, όπου συμφωνήθηκαν 18.000 θέσεις επανένταξης.

Σε περίπτωση, δε, περαιτέρω αναγκών επανεγκατάστασης, μπορούν αυτές να εκπληρωθούν μέσω παρόμοιας εθελοντικής διευθέτησης, έως του ανώτατου ορίου 54.000 επιπλέον ατόμων. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου επικροτούν την πρόθεση της Επιτροπής να προτείνει τροποποίηση στην απόφαση περί μετεγκατάστασης της 22ας Σεπτεμβρίου του 2015, ώστε τυχόν δεσμεύσεις μετεγκατάστασης που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του εν λόγω διακανονισμού να συμψηφίζονται με μη διατεθείσες θέσεις δυνάμει της απόφασης. Εφόσον οι διακανονισμοί αυτοί δεν επιτύχουν τον στόχο του τερματισμού της παράτυπης μετανάστευσης και ο αριθμός των επιστροφών πλησιάσει τους αριθμούς που προβλέπονται ανωτέρω, ο μηχανισμός αυτός θα επανεξεταστεί. Τέλος, ο μηχανισμός θα καταργηθεί στην περίπτωση που ο αριθμός των επιστροφών ξεπεράσει αυτόν που προβλέπεται από τα συμβαλλόμενα μέρη.

- Η Τουρκία θα λάβει τα απαιτούμενα μέτρα προκειμένου να αποφευχθεί το άνοιγμα νέων θαλάσσιων αλλά και χερσαίων οδών που προάγουν την παράνομη μετανάστευση από την Τουρκία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού προβλέπεται η συνεργασία της Τουρκίας με τα γειτονικά της κράτη και την ΕΕ.
- Όταν τείνουν να σταματήσουν οι παράτυπες διελεύσεις μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ ή τουλάχιστον μειωθούν σε σημαντικό βαθμό και κατά διατηρήσιμο τρόπο, προβλέπεται η ενεργοποίηση για ανθρωπιστικούς λόγους ενός εθελοντικού προγράμματος εισδοχής, για την υλοποίηση του οποίου τα κράτη-μέλη της ΕΕ θα συνεισφέρουν εθελοντικά.
- Θα επισπευστεί η εφαρμογή ενός χάρτη πορείας απελευθέρωσης των θεωρήσεων για τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη της ζώνης Σένγκεν, ώστε να

εξαλειφθούν οι απαιτήσεις θεώρησης για τους Τούρκους πολίτες το αργότερο έως τα τέλη Ιουνίου του 2016, με κύρια προϋπόθεση την τήρηση του συνόλου των κριτηρίων αναφοράς. Για να επιτευχθεί αυτό, κρίνεται αναγκαίο να ληφθούν μέτρα από την τουρκική πλευρά για την εκπλήρωση των εναπομεινουσών απαιτήσεων, ώστε να καταφέρει η Επιτροπή, στο πλαίσιο της αξιολόγησης συμμόρφωσης προς τα κριτήρια, να υποβάλει κατάλληλη πρόταση έως τα τέλη Απριλίου του 2016, βάσει της οποίας το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο θα προχωρήσουν στην τελική απόφαση.

Στην Τρίτη Αναφορά της 28ης Σεπτεμβρίου του 2016 επισημαίνονται επτά ακόμη ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί η τουρκική πλευρά προκειμένου να εφαρμοστεί ο χάρτης πορείας για την απελευθέρωση των θεωρήσεων: α) Έκδοση βιομετρικών ταξιδιωτικών εγγράφων πλήρως συμβατών με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, β) Υιοθέτηση μέτρων πρόληψης της διαφθοράς που προβλέπονται από τον χάρτη πορείας, γ) Σύναψη συμφωνίας επιχειρησιακής συνεργασίας με την Europol, δ) Αναθεώρηση της νομοθεσίας και των πρακτικών για την τρομοκρατία σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, ε) Ευθυγράμμιση της νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων στα πρότυπα της ΕΕ, στ) Προσφορά αποτελεσματικής δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις σε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, ζ) Εφαρμογή όλων των διατάξεων της συμφωνίας επανεισδοχής ΕΕ-Τουρκίας (European Commission, 2016).

- Προβλέπεται η στενή συνεργασία ΕΕ και Τουρκίας για την επίσπευση της διαδικασίας εκταμίευσης των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ που είχαν εγκριθεί στο πλαίσιο του Μηχανισμού για τους Πρόσφυγες στην Τουρκία, καθώς και για τη χρηματοδότηση περαιτέρω έργων για άτομα τα οποία βρίσκονται υπό προσωρινή προστασία και εντοπίστηκαν από τις τουρκικές αρχές πριν από τα τέλη Μαρτίου του 2016.

Θα εκδοθεί άμεσα ένας πρώτος κατάλογος συγκεκριμένων έργων για τους πρόσφυγες όσον αφορά τον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης, των υποδομών, των τροφίμων και του λοιπού κόστους διαβίωσης, των οποίων η χρηματοδότηση μπορεί να γίνει γρήγορα. Όταν οι εν λόγω πόροι αξιοποιηθούν στον μέγιστο βαθμό και πάντοτε υπό την προϋπόθεση πως

τηρούνται οι προβλεπόμενες δεσμεύσεις, η ΕΕ θα κινητοποιήσει πρόσθετη χρηματοδότηση για τη διευκόλυνση της Τουρκίας ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ μέχρι τα τέλη του 2018.

- Στο πλαίσιο της Δήλωσης, τόσο η ΕΕ όσο και η Τουρκία εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τις πραγματοποιούμενες εργασίες που στοχεύουν στην αναβάθμιση της τελωνειακής ένωσης.
- Οι δύο εταίροι, ΕΕ και Τουρκία, επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για νέα ενεργοποίηση της ενταξιακής διαδικασίας, όπως διατυπώνεται στην κοινή τους δήλωση της 29^{ης} Νοεμβρίου του 2015. Ακόμη, και από τις δύο πλευρές εκφράστηκε ικανοποίηση για το γεγονός πως η Επιτροπή θα υπέβαλε σχετική πρόταση τον Απρίλιο. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες για το άνοιγμα επιπλέον κεφαλαίων επρόκειτο να συνεχιστούν με ταχύ ρυθμό.
- Η ΕΕ θα συνεργαστεί με την Τουρκία σε κάθε προσπάθεια που αποσκοπεί στη βελτίωση των ανθρωπιστικών συνθηκών εντός της Συρίας, ιδίως σε ορισμένες περιοχές που βρίσκονται κοντά στα τουρκικά σύνορα, επιτρέποντας στον τοπικό πληθυσμό και στους πρόσφυγες να ζήσουν σε περιοχές οι οποίες θα είναι πιο ασφαλείς.

Τα ανωτέρω στοιχεία που περιλαμβάνει η υπό μελέτη Δήλωση θεωρήθηκε ότι μπορούν να προωθηθούν παράλληλα και να παρακολουθούνται από κοινού σε μηνιαία βάση.

2.4 Η Ευρωτουρκική Δήλωση στην πράξη

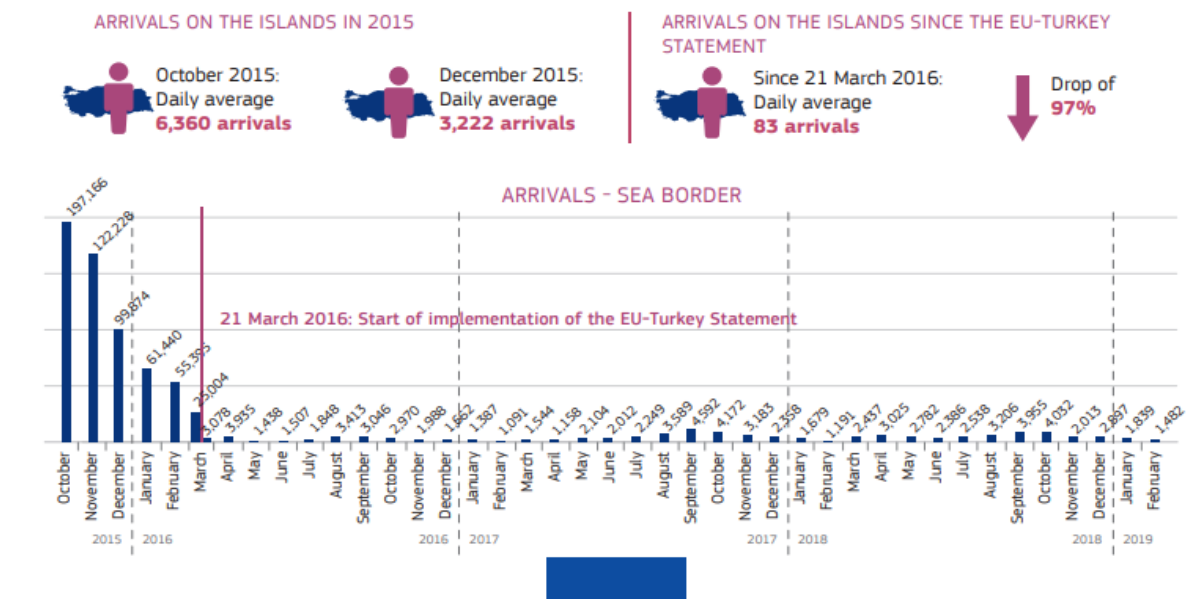
Η Ευρωτουρκική Δήλωση τέθηκε σε ισχύ στις 20 Μαρτίου του 2016, ορίζοντας πως όλοι οι παράνομοι μετανάστες που διέρχονταν μέσω της Τουρκίας στην Ελλάδα θα επιστρέφονταν υποχρεωτικά πίσω στην Τουρκία. Η 4^η Απριλίου του εν λόγω έτους ορίστηκε ως η ημερομηνία-στόχος για την έναρξη των επιστροφών των ατόμων που έφτασαν στην Ελλάδα μετά τις 20 Μαρτίου και για τις πρώτες επανεγκαταστάσεις.

Μετά την έγκρισή της καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες για την ουσιαστική εφαρμογή της, ώστε να μπορέσει τόσο η Ελλάδα όσο και η Ιταλία, στηριζόμενες στην έμπρακτη υποστήριξη της ΕΕ και στη συνεργασία της Τουρκίας,

να αντιμετωπίσουν τις ανεξέλεγκτες προσφυγικές ροές. Μάλιστα, ο τέως πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ ορίστηκε συντονιστής της όλης προσπάθειας από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στα ελληνικά νησιά εγκαταστάθηκαν αξιωματούχοι της Frontex και του Ευρωπαϊκού Γραφείου Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO), δημιουργήθηκαν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα τα λεγόμενα «hotspots» και τα ελληνικά νησιά μετατράπηκαν σε κλειστές υποδοχές προσφύγων (M. Verwey, 2017).

Προς εφαρμογή της Δήλωσης, την 30^η Απριλίου του 2018 επιστράφηκαν συνολικά 2.180 μετανάστες από τα ελληνικά νησιά στην Τουρκία. Από την άλλη, 13.309 Σύριοι που είχαν σαφή ανάγκη διεθνούς προστασίας επανεγκαταστάθηκαν από την Τουρκία στην ΕΕ. Αν και οι συγκεκριμένοι αριθμοί μπορούν να θεωρηθούν μέτριοι, ο αριθμός των αφίξεων στα ελληνικά νησιά έχει μειωθεί σημαντικά μετά την έγκριση της Δήλωσης (Frontex, 2018).

Μάλιστα, η ΕΕ προχώρησε άμεσα σε θετικά σχόλια για τη Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, λόγω των σταθερών της αποτελεσμάτων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τόσο ο αριθμός των παράτυπων αφίξεων στα νησιά όσο και ο αριθμός των χαμένων ζώων στο Αιγαίο, μειώθηκε κατά πολύ έπειτα από την εφαρμογή της Δήλωσης. Οι καθημερινές αφίξεις στο ευρωπαϊκό έδαφος, από τις 10.000 σε μία μόνο ημέρα τον Οκτωβρίου του 2015, μειώθηκαν περίπου στις 83 τον Μάρτιο του 2019, ενώ και ο αριθμός των θανάτων στο Αιγαίο μειώθηκε από τους 1.175, κατά τους είκοσι τελευταίους μήνες πριν από τη Δήλωση, στους 310. Επομένως, σχεδόν 1 εκατομμύριο άνθρωποι δεν διακινδύνευσαν τη ζωή τους και περισσότεροι από 1.000 δεν την έχασαν στην προσπάθειά τους να περάσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (European Commission, 2019). Συνεπώς, η Δήλωση αποδείχτηκε ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τον περιορισμό της ροής μεταναστών από την Τουρκία στην ΕΕ.

Η Επιτροπή, αντιλαμβανόμενη την επιτυχία της Δήλωσης και τα θετικά της αποτελέσματα, ανήγγειλε την πρόθεσή της να θεσπίσει νέες, ειδικά προσαρμοσμένες εταιρικές σχέσεις με βασικές τρίτες χώρες προέλευσης και διέλευσης μεταναστών και έτσι η ΕΕ υπέγραψε παρόμοια συμφωνία με το Αφγανιστάν το 2016, ενώ το 2017 συνήφθη συμφωνία μεταξύ της Ιταλίας και της Λιβύης.

Ωστόσο, οι αντιδράσεις έναντι της Δήλωσης μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας δεν ήταν μόνο θετικές. Ειδικότερα, το περιεχόμενο αλλά και η νομική της φύση πυροδότησαν διαμάχες μεταξύ των νομικών επιστημόνων και των διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αναφορικά με το περιεχόμενο αυτής, υποστηρίχθηκε ότι η αναγνώριση της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας, ενώ φαινομενικά είχε σκοπό την επιτάχυνση της διαδικασίας απόρριψης ή έγκρισης των αιτήσεων ασύλου, στην πραγματικότητα στόχευε στο να αποφορτιστεί η ΕΕ από μεγάλο όγκο προσφύγων και μεταναστών μέσω της επαναπροώθησής τους στην Τουρκία, κατά παράβαση των διεθνών συμβάσεων για την προστασία των προσφύγων (αρχή της μη επαναπροώθησης). Πράγματι, αναφορές και μελέτες έχουν καταδείξει ότι η Τουρκία δεν είναι ασφαλής τρίτη χώρα για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, ενώ το παραπάνω συμπέρασμα επιβεβαιώνουν δημόσιες αρχές και επιτροπές. Σε ό,τι αφορά τη νομική

της φύση, έχουν εκδηλωθεί αντιδράσεις και ανησυχίες, καθώς πρόκειται για μια μη δεσμευτική πολιτική δήλωση.

Κεφάλαιο 3. Νομική, πολιτική και οικονομική διάσταση της Ευρωτουρκικής Δήλωσης

3.1 Η νομική διάσταση της Δήλωσης

Προκειμένου να εκτιμηθεί ο νομικός χαρακτήρας της Ευρωτουρκικής Δήλωσης, θα πρέπει να απαντηθούν δύο σημαντικά ερωτήματα. Πρώτον: Η συγκεκριμένη Δήλωση αποτελεί διεθνή συμφωνία ή μη δεσμευτική πολιτική δήλωση; Δεύτερον: Ποιος είναι ο συντάκτης αυτής;

Το Γενικό Δικαστήριο, στην από 28 Φεβρουαρίου του 2017 διάταξή του, απάντησε στην ερώτηση σχετικά με τον συντάκτη της δήλωσης αναφέροντας πως: «Η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, όπως δημοσιοποιήθηκε μέσω του δελτίου τύπου 144/16, ανεξαρτήτως του αν αποτελεί —όπως υποστηρίζουν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή— δήλωση πολιτικής φύσεως ή, αντιθέτως —όπως υποστηρίζει ο προσφεύγων—, πράξη δυνάμενη να παραγάγει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα, δεν μπορεί να θεωρηθεί πράξη εκδοθείσα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ή από άλλο θεσμικό ή άλλο όργανο ή οργανισμό της Ένωσης, ούτε να θεωρηθεί ότι αποκαλύπτει την ύπαρξη ανάλογης πράξεως που να αντιστοιχεί στην προσβαλλόμενη πράξη» (Order of the General Court, *NF v. European Council*, T-192/16, ECLI:EU:T:2017:128, par. 71). Σύμφωνα με το Γενικό Δικαστήριο, αυτή η Δήλωση συνιστά συμφωνία μεταξύ του πρωθυπουργού της Τουρκίας και των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών, ενεργώντας υπό την ιδιότητά τους ως εκπροσώπων των τελευταίων.

Προκειμένου να καταλήξει το Γενικό Δικαστήριο στο ανωτέρω συμπέρασμα του και να απορρίψει τις αιτήσεις προσφυγών τριών προσφύγων κατά της Ευρωτουρκικής Δήλωσης, ανέπτυξε την ακόλουθη συλλογιστική: Αρχικά έκρινε ότι η συνεδρίαση της 18^{ης} Μαρτίου του 2016 για την επίλυση της μεταναστευτικής κρίσης ήταν η τρίτη συνάντηση που υλοποιήθηκε σε πολιτικό επίπεδο μεταξύ αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων και του Τούρκου ομόλογού τους, από τον Νοέμβριο

του 2015. Η πρώτη συνάντηση, που έλαβε χώρα στις 29 Νοεμβρίου του 2015, ολοκληρώθηκε με τη δημοσίευση ενός δελτίου τύπου με τίτλο «Συνάντηση αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων με την Τουρκία – Διακήρυξη ΕΕ-Τουρκίας 29/11/2015». Η δεύτερη συνεδρίαση, που πραγματοποιήθηκε στις 7 Μαρτίου του 2016, κατέληξε στη δημοσίευση ενός ακόμη δελτίου τύπου με τίτλο «Δήλωση των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων της ΕΕ, 07/03/2016» (European Council, 2017).

Τέλος, η συνάντηση της 18^{ης} Μαρτίου 2016 οδήγησε τελικά στη δημοσίευση του δελτίου τύπου 144/16, ενάντια στο οποίο στράφηκαν οι προσφεύγοντες και ήταν αυτό το όποιο τελικά γέννησε τις αμφιβολίες σχετικά με τη μορφή και τον συντάκτη του. Το Γενικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η Ευρωτουρκική Δήλωση της 18^{ης} Μαρτίου 2016 διαφέρει από τις δύο προηγούμενες δηλώσεις-δελτία τύπου, αφού αφενός σ' αυτή γίνεται ξεκάθαρη αναφορά σε «μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου» αντί σε «αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων» και αφετέρου διότι καταλήγει στο ότι «η ΕΕ και η [Δημοκρατία της Τουρκίας]» συμφώνησαν τα πρόσθετα σημεία δράσης που περιγράφονται στη δήλωση». Υπό το πρίσμα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε αναγκαίο να προσδιορίσει αν η χρήση των όρων αυτών υποδηλώνει ότι οι εκπρόσωποι των κρατών-μελών συμμετείχαν στη συγκεκριμένη συνεδρίαση ως μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ή ως αρχηγοί των κρατών ή κυβερνήσεων (Order of the General Court, NF v. European Council, T-192/16, ECLI:EU:T:2017:128, par. 54).

Κατόπιν αξιολόγησης του περιεχομένου της Ευρωτουρκικής Δήλωσης, καθώς και ανάλυσης των εγγράφων που αφορούν τη συνεδρίαση της 18^{ης} Μαρτίου του 2016 και οδήγησαν στη Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας (European Council, 2017), το Γενικό Δικαστήριο υιοθέτησε το επιχείρημα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ότι οι όροι «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο» και «ΕΕ» όπως χρησιμοποιούνται στη Δήλωση συνιστούν απλουστευμένη διατύπωση για το κοινό-στόχο του Τύπου. Εντός αυτού του πλαισίου, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η έκφραση «μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου» και ο όρος «ΕΕ» στη Δήλωση προκαλούν αμφισημία.

Μάλιστα, μέσω της μελέτης των σχετικών με τη Δήλωση εγγράφων, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε πως πραγματοποιήθηκαν δύο ξεχωριστές συναντήσεις: Η πρώτη συνεδρίαση —μεταξύ Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Τουρκίας— έγινε στις 17 Μαρτίου του 2016, ενώ η δεύτερη —μεταξύ αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων, Ύπατης Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και Τούρκου

Προέδρου— έλαβε χώρα σε μια διεθνή διάσκεψη κορυφής στις 18 Μαρτίου του 2016. Τονίστηκε, δε, πως τα έγγραφα σχετικά με τις εργασίες της 18^{ης} Μαρτίου του 2016 αναφέρονται ρητά και επανειλημμένα σε «συνάντηση των αρχηγών κρατών με τον Τούρκο ομόλογό τους» και όχι σε μια συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Order of the General Court, *NF v. European Council*, T-192/16, ECLI:EU:T:2017:128, par. 64-65).

Εντέχνως, δε, δικαιολογήθηκε η παρουσία του τότε Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Ντόναλντ Τουσκ, και του τότε Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ, στη συνάντηση της 18^{ης} Μαρτίου. Η συμμετοχή του Προέδρου Τουσκ, κατά δήλωσή του, έγινε για λόγους υποβοήθησης των αρχηγών των κρατών ή κυβερνήσεων, οι οποίοι πολλάκις του είχαν αναθέσει την οργάνωση σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ενώ η συμμετοχή του Προέδρου της Επιτροπής κρίθηκε εύλογη, αφού θεωρήθηκε η σύνοδος αυτή συνέχεια της προσπάθειας επικοινωνίας της ΕΕ με την Τουρκία που ξεκίνησε τη 15^η Οκτωβρίου του 2015, με στόχο την επίλυση του προσφυγικού.

Κατόπιν των ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο ότι οι όροι «μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου» και «ΕΕ», όπως χρησιμοποιούνται στη Δήλωση, πρέπει να νοούνται ως αναφορές στους αρχηγούς των κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών της ΕΕ. Αποδέχτηκε επομένως τον ισχυρισμό του Συμβουλίου πως η κρινόμενη Δήλωση δεν ήταν πράξη οποιουδήποτε οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων με τον Τούρκο ομόλογό τους, παραδοχή που από μόνη της οδηγεί στην απόρριψη των προσφυγών ακυρώσεως ως απαράδεκτων, αφού δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις παραδεκτού του άρθρου 263 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για τον έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων μόνο θεσμικών ή λοιπών οργάνων, οργανισμών ή υπηρεσιών της Ένωσης, που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων. Επομένως, μια πράξη που συνάπτεται από τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών και όχι από θεσμικά όργανα της Ένωσης, δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

Έτσι λοιπόν, το Γενικό Δικαστήριο δεν έδωσε κάποια απάντηση όσον αφορά τη νομική φύση ή τη νομιμότητα της Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας, αφού σύμφωνα με τα προλεχθέντα δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί σχετικά.

Αξίζει να σημειωθεί πως και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην από 25-01-2018 απόφαση του, που εξέδωσε κατόπιν προσφυγής τριών Αφγανών κατά της Ελλάδας για παραβίαση των άρθρων 3 και 5 παρ.1 και 2 της Σύμβασης Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών (European Court of Human Rights, J.R. and others v Greece, 25 January 2018, par. 7), δεν σχολίασε μεν ρητά τον νομικό χαρακτήρα της Δήλωσης, συμφώνησε όμως σιωπηρώς με το Γενικό Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας πως η Ευρωτουρκική Δήλωση συνήφθη μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ και της Τουρκίας (ECHR, 2018) .

Τόσο το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου όσο και η συλλογιστική που οδήγησε στο συμπέρασμα αυτό, έχουν επικριθεί από νομικούς επιστήμονες. Η κυριότερη αιτίαση ως προς το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου είναι ότι το Δικαστήριο, δηλώνοντας πως δεν έχει δικαιοδοσία, απέφυγε να απαντήσει στις ερωτήσεις των προσφευγόντων σχετικά με τη νομική φύση της Δήλωσης, τη συμβατότητά της με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη νομοθεσία που αναφέρεται στους πρόσφυγες. Ακόμη, έντονη κριτική ασκήθηκε στο γεγονός ότι το Δικαστήριο στήριξε την απόφασή του σχετικά με το ποιος είναι ο συντάκτης της Δήλωσης στα επιχειρήματα των φερόντων ως συντακτών αυτής (Cannizaro E., 2017).

Η δημοσίευση της Δήλωσης προκάλεσε διεθνολόγους, νομικούς αλλά και πολιτικούς επιστήμονες, οι οποίοι έσπευσαν να προσδιορίσουν τη νομική της φύση. Η K. Babická (2016) θεωρεί πως η ευρωτουρκική Δήλωση δεν είναι νομικά δεσμευτική αλλά πολιτικά δεσμευτική κοινή διακήρυξη. Με την ίδια άποψη τάχθηκε και ο S. Peers (2016) λέγοντας πως από τη στιγμή που η συμφωνία θα λάβει τη μορφή Δήλωσης, δε μπορεί να είναι νομικά δεσμευτική. Δε θα υπάρχει διαδικασία έγκρισής της σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο, εκτός από την έγκρισή της από τη Σύνοδο Κορυφής. Ως εκ τούτου δε μπορεί νόμιμα να αντιμετωπίζεται ως νομικά δεσμευτική συμφωνία.

Η διεθνής πρακτική όμως αποδεικνύει ότι χρησιμοποιείται ποικίλη ονοματολογία για τις διεθνείς συμφωνίες και ότι δεν μπορεί κανείς να βασιστεί στον τίτλο μιας πράξης για τον καθορισμό της νομικής της φύσης. Μάλιστα, έχει

υποστηριχθεί και η άποψη πως η χρήση του συγκεκριμένου όρου αποτελεί προσπάθεια για αναγνώριση της συμφωνίας ως πολιτικής δήλωσης, προκειμένου να αποφευχθούν οι μακρές διαδικασίες για τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη διεθνών συμφωνιών, όπως και ο δικαστικός έλεγχος υπό το πρίσμα της αμφισβητήσιμης συμβατότητας της δήλωσης με το Ευρωπαϊκό και Διεθνές Δίκαιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και το Προσφυγικό Δίκαιο (Gatti, 2016; Ott, 2017; Woollard, 2018).

Οι N. Koenig και M. Walter-Franke (2017) επίσης υποστηρίζουν ότι η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας δεν είναι νομικά δεσμευτική, αλλά είναι πολιτική δήλωση που εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Μόνο ορισμένα στοιχεία αυτής βασίζονται σε δεσμευτικές συμφωνίες επανεισδοχής. Έτσι, η συμφωνία είναι ένα προσχέδιο για τις συνθήκες της ΕΕ για τη μετανάστευση, ένα πολιτικό σχέδιο που μπορεί, αλλά δεν είναι απαραίτητο να συνιστά νομικά δεσμευτική πράξη. Βάση αυτής, το 2016, η ΕΕ προέβη σε παρόμοιες Δηλώσεις ή Δελτία Τύπου σχετικές με τη μετανάστευση με άλλες χώρες, ιδίως το Αφγανιστάν και το Μάλι. Ανέλυσαν, μάλιστα, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των συμφωνιών, που εντάσσονται στο πεδίο του ήπιου δικαίου (soft law), υπάγοντας την υπό μελέτη Δήλωση στο εν λόγω πεδίο.

Απ' την άλλη πλευρά οι M. Den Heijer and T. Spijkerboer (2016) υποστηρίζουν ότι τόσο η διατύπωση όσο και το περιεχόμενο της Δήλωσης υποδηλώνουν την ύπαρξη συνθήκης. Τα μέρη, όπως αναφέρουν, «αποφάσισαν» να θέσουν τέλος στην παράνομη μετανάστευση από την Τουρκία στην Ελλάδα και για το σκοπό αυτό «συμφώνησαν» σε μία σειρά από συγκεκριμένες δράσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν δεσμεύσεις και για τα δύο μέρη. Τα δύο μέρη προκειμένου να τηρήσουν τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν τόσο από τη Δήλωση όσο και από το από Νοέμβριο του 2015 κοινό σχέδιο δράσης και να εφαρμόσουν τα συμφωνημένα προχώρησαν σε ενέργειες, που αποδείκνυαν ότι τα δύο μέρη επιδίωκαν η συμφωνία τους να παράγει έννομα αποτελέσματα. Αυτό με τη σειρά του υποδεικνύει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη ήθελαν να δεσμευτούν απ' την πλευρά τους (προκειμένου να επιτύχουν το σκοπούμενο) και ως εκ τούτου η Δήλωση δε μπορεί παρά να είναι (διεθνής) συνθήκη νομικά δεσμευτική παρά το όνομά της και παρά το ότι δεν τηρήθηκαν οι κανόνες της ΕΕ.

Με την παραπάνω άποψη τάσσονται και οι O. Corten and M. Dony (2016), οι οποίοι επικαλούμενοι τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η μορφή μιας πράξης δεν καθορίζει τη νομική της φύση. Το ότι επιλέχθηκε η μορφή δήλωσης ή δελτίου τύπου για μια πράξη, αυτό δε σημαίνει ότι αυτή δε συνιστά διεθνή συμφωνία. Αντιθέτως, ο σκοπός και το περιεχόμενο αυτής της δήλωσης θα πρέπει να αναλυθούν για να προσδιοριστεί εάν είναι νομικά δεσμευτική και εάν αποτελεί διεθνή συμφωνία. Από την ανάλυση της Δήλωσης ΕΕ- Τουρκίας είναι σαφές ότι αυτή δεν περιέχει απλώς συγκεκριμένες ενέργειες, τις οποίες τα μέρη προτίθενται να εφαρμόσουν σε εθελοντική βάση, αλλά πρόκειται για υποχρεωτικές δεσμεύσεις για τα συμβαλλόμενα μέρη. Έτσι καταλήγουν το συμπέρασμα ότι η υπό μελέτη Δήλωση αποτελεί διεθνή συμφωνία.

Τελικά, ο ρόλος του διεθνούς δικαίου είναι ο καθοριστικότερος για το εάν μια πράξη συνιστά συνθήκη. Ο ορισμός της «συνθήκης» βάσει του διεθνούς δικαίου έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι δεν καθορίζει μόνο εάν ένα κείμενο είναι συνθήκη, αλλά και το αν θα ενεργοποιηθεί, σε περίπτωση που κριθεί αναγκαία, η εφαρμογή του Δικαίου των Συνθηκών (Aust, 2013). Ο νόμος των συνθηκών μπορεί να περιγραφεί καλύτερα ως μέρος του διεθνούς δικαίου που προβλέπει τον ορισμό μιας συνθήκης και ασχολείται με ζητήματα σχετικά με τη σύναψη, την έναρξη ισχύος, την εφαρμογή, την εγκυρότητα, την τροποποίηση, την ερμηνεία, την αναστολή και τον τερματισμό της. Ως εκ τούτου, οι πηγές του νόμου των συνθηκών συμπίπτουν με τις πηγές του δημόσιου διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων συγκεκριμένων διεθνών συμβάσεων (Kaczorowska-Ireland, 2010).

Η σημαντικότερη απόπειρα αποσαφήνισης των πηγών του διεθνούς δικαίου ήταν το άρθρο 38 του Καταστατικού του Μόνιμου Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης, το οποίο αναφέρει ότι «το Δικαστήριο (Διεθνές Δικαστήριο) οφείλει να εκδικάζει τις ενώπιόν του υποθέσεις σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, εφαρμόζοντας: α) τις διεθνείς συμβάσεις, γενικές ή ιδιαίτερες, που θέτουν κανόνες οι οποίοι αναγνωρίζονται ρητά από τα αντίδικα κράτη, β) το διεθνές εθιμικό δίκαιο, γ) τις γενικές αρχές του δικαίου και δ) με την επιφύλαξη όσων προβλέπουν οι διατάξεις του άρθρου 59 του ως άνω καταστατικού, τις δικαστικές αποφάσεις και τα διδάγματα των πιο αναγνωρισμένων δημοσιολόγων των διαφόρων εθνών, ως βοηθητικά μέσα για τον καθορισμό των κανόνων δικαίου».

Για την κωδικοποίηση ενός σημαντικού μέρους των κανόνων του Δικαίου των Συνθηκών, κυρίαρχο ρόλο κατέχουν η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (VCLT) και η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών μεταξύ των κρατών και διεθνών οργανισμών ή μεταξύ διεθνών οργανισμών (VCLT-IO) (Aust, 2013). Στο άρθρο 2 παρ. 1 περ. β' του Νόμου 1981/1991 αλλά και στο άρθρο παρ. 2 παρ. 1 εδ. α' του Ν.Δ. 402/1974, με τους οποίους κυρώθηκαν στην Ελλάδα οι παραπάνω Συμβάσεις, διευκρινίζεται ότι «ο όρος "συνθήκη" σημαίνει διεθνής συμφωνία που διέπεται από το διεθνές δίκαιο και συνάπτεται εγγράφως μεταξύ ενός ή περισσότερων κρατών και ενός ή περισσότερων διεθνών οργανισμών... ανεξαρτήτως του αν η συμφωνία αυτή είναι ενσωματωμένη σ' ένα μοναδικό έγγραφο ή σε δύο ή περισσότερα συναφή έγγραφα και ανεξαρτήτως της ειδικής της ονομασίας».

Έτσι, ως διεθνείς συμφωνίες αναγνωρίζονται και οι πράξεις που λαμβάνουν διάφορες μορφές και ονομασίες, εφόσον διαφαίνεται η πρόθεση των συμβαλλόμενων μερών να δεσμευθούν από αυτές. Μάλιστα, η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης απέδειξε ότι αντικειμενικό κριτήριο προσδιορισμού μιας πράξης ως διεθνής συμφωνία είναι οι πραγματικοί όροι και οι συγκεκριμένες συνθήκες υπό τις οποίες συνήφθη (M. Fitzmaurice, 2010). Με το παραπάνω σκεπτικό το ICJ στο παρελθόν αποκάλυψε «διεθνείς συμφωνίες» επιστολές που αντάλλαξαν ηγετικά στελέχη κρατών καθώς και κοινές δηλώσεις αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων (ICJ, Qatar v. Bahrain, judgment of 15 February 1995, para. 29; ICJ, Cameroon v. Nigeria, judgment of 10 October 2002, para. 264).

Εκ των παραπάνω συνάγεται ότι, στην υπό μελέτη Δήλωση, είτε τύχει εφαρμογής η VCLT, εφόσον πρόκειται για συμφωνία μεταξύ κρατών, είτε η VCLT-IO, εφόσον πρόκειται για μια ιδιόμορφη συμφωνία μεταξύ ενός *sui generis* διεθνούς οργανισμού (της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και της Τουρκίας, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: η υπό μελέτη Δήλωση μπορεί να χαρακτηριστεί ως διεθνής συμφωνία παρά την άτυπη μορφή και την ονομασία της. Κατά δε τη γνώμη της συντάξασας συνιστά νομικά δεσμευτική διεθνής συμφωνία, με συγκεκριμένη ημερομηνία έναρξης ισχύος, από την οποία και έπειτα τα συμβαλλόμενα μέρη προέβησαν σε ενέργειες στο εσωτερικό τους για την εφαρμογή της, η οποία μετέβαλλε πραγματικά και νομικά την κατάσταση στο εσωτερικό των συμβαλλομένων και διαμόρφωσε ένα καινούργιο

πλαίσιο (νομικό και πραγματικό) γύρω από την αντιμετώπιση των μεταναστών και προσφύγων στην ΕΕ.

Έχοντας καταλήξει στο ότι η Δήλωση αυτή είναι μια διεθνής συμφωνία, κρίνεται εξίσου σημαντικό να καθοριστεί ποιοι είναι οι συμβαλλόμενοι της. Αν και η απάντηση μπορεί να θεωρηθεί προφανής για την πλευρά της Τουρκίας, δεν ισχύει το ίδιο και για την ευρωπαϊκή πλευρά. Πιο συγκεκριμένα, αν και η ίδια η Δήλωση υποδηλώνει ότι πρόκειται για πράξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με τη συμμετοχή όλων των μελών αυτού (αρχηγοί των κρατών ή κυβερνήσεων, πρόεδρος της Επιτροπής και πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου), τα θεσμικά όργανα της ΕΕ ισχυρίζονται το αντίθετο. Μάλιστα, δικαιολογούν εντέχνως τη συμμετοχή των δύο προέδρων στην από 18 Μαρτίου του 2016 συνάντηση, στηριζόμενοι στα προαναφερόμενα επιχειρήματα και στον ισχυρισμό ότι η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας αποτελεί μέρος ενός συνόλου μέτρων που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής κρίσης από το Σεπτέμβριο του 2015 (European Council, 2015; European Council, 2016; European Council, 2017; European Council, 2018), έπειτα από συνεργασία της ΕΕ με την Τουρκία.

Το Γενικό Δικαστήριο δεν εκτίμησε ότι στο τελευταίο αυτό επιχείρημα των θεσμών της Ένωσης βεβαιώνεται η συμμετοχή της στη λήψη της απόφασης της 18^{ης} Μαρτίου και πολύ περισσότερο στην εφαρμογή των μέτρων που ανακοινώθηκαν στο υπ' αρ. 144/16 Δελτίο Τύπου, αφού χωρίς την υλοποίησή τους από την πλευρά της ΕΕ (π.χ. εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ) το ανωτέρω δελτίο θα ήταν κενό περιεχομένου.

Τέλος, ίσως το κρισιμότερο σημείο ως προς την ανωτέρω απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, ήταν ότι τέθηκε υπό αμφισβήτηση η αμεροληψία του, καθώς και η αξιοπιστία και η ακεραιότητα της πολιτικής ηγεσίας της ΕΕ, αφού, όπως αναφέρει ο Skiadas (2017), «το Δικαστήριο δεν στερείται δημιουργικότητας στη συγκρότηση του δικανικού συλλογισμού του και την ανάπτυξη των νομικών του επιχειρημάτων (...) τα νέα όρια δημιουργικότητας της νομικής σκέψης του Δικαστηρίου της ΕΕ οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η πολιτική ηγεσία της ΕΕ και των κρατών-μελών της ή δεν γνωρίζει τι κάνει, αφού οι περισσότεροι ηγέτες δεν φαίνεται να γνωρίζουν τη διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας έλαβε χώρα η διαπραγμάτευση με την Τουρκία, αλλά ούτε και την ιδιότητα υπό την οποία διαπραγματεύτηκαν ή

γνωρίζει πολύ καλά και απλώς υποκρίνεται δημοσίως και επισταμένως, καθώς κανένα πρόσωπο της πολιτικής ηγεσίας της ΕΕ και των κρατών-μελών δεν τοποθετήθηκε δημόσια για τη νομική φύση της Δήλωσης», το δε Δικαστήριο εμφανίζεται ως συνεργός και συνένοχος στην παραβίαση των κανόνων του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που συνεπάγεται η Δήλωση.

3.2 Η πολιτική διάσταση της Δήλωσης

Μέσω της υπό μελέτη Δήλωσης προάγεται η ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός υψίστης σημασίας και από γεωπολιτική οπτική. Είναι αξιοσημείωτο πως η Τουρκία βρίσκεται σε περιφερειακό σταυροδρόμι στρατηγικής σημασίας για την Ευρώπη, δεδομένου ότι επιτρέπει τη διέλευση στα Βαλκάνια, στον Καύκασο, στην Κεντρική Ασία, στη Μέση Ανατολή, όπως επίσης και στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό ισχύει τόσο για τις αεροπορικές και θαλάσσιες μεταφορές όσο και για τις χερσαίες. Αναλυτικότερα, η θέση της στον χάρτη επιτρέπει τις χερσαίες και αεροπορικές μεταφορές με την Ασία και τις θαλάσσιες μεταφορές με τη Ρωσία και την Ουκρανία (European Commission, 2004).

Επιπροσθέτως, η Τουρκία παρέχει βασικό ενεργειακό εφοδιασμό για την Ευρώπη και διαθέτει σημαντικούς υδάτινους πόρους. Από δημογραφική και οικονομική άποψη, η Τουρκία, στην περίπτωση ένταξής της στην Ένωση, θα είναι το μεγαλύτερο κράτος-μέλος της από πλευράς πληθυσμού και θα συμβάλλει ανάλογα στα βάρη του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Ακόμη, ως μουσουλμανική κοσμική χώρα με λειτουργική δημοκρατία κατά τα πρότυπα της ΕΕ, θα αποτελεί παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή, αφού μέσω της ενσωμάτωσής της στη δυτική συμμαχία και της συμμετοχής της σε πολλές οικονομικές και περιφερειακές οργανώσεις, θα μπορεί να συμβάλλει στην ασφάλεια της Ευρώπης.

Σε ό,τι αφορά τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, η ένταξη της Τουρκίας θα εξυπηρετήσει συμφέροντα της ΕΕ που αφορούν κατά κύριο λόγο τη «γειτονιά» της Τουρκίας, και λιγότερο την παγκόσμια εξωτερική πολιτική. Συγκεκριμένα, μέσω της ένταξης τα σύνορα της Ένωσης θα επεκταθούν τόσο στον Νότιο Καύκασο (Αρμενία, Γεωργία, Αζερμπαϊτζάν) όσο και στη Συρία, στο Ιράν και στο Ιράκ. Κατ' επέκταση,

ζητήματα τα οποία προηγουμένως θα μπορούσαν να θεωρηθούν διμερή μεταξύ της Τουρκίας και των γειτονικών χωρών της, θα υπάγονται πλέον στην εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission, 2004). Αξίζει να σημειωθεί ότι η μακροχρόνια σχέση και οι εμπορικές συναλλαγές της Τουρκίας με τον αραβικό κόσμο, σε περίπτωση ένταξης της πρώτης στην ΕΕ (με τους όρους που θέτει η Ένωση), θα αποφέρουν τεράστια οφέλη σε οικονομικό και πρωτίστως σε εμπορικό επίπεδο.

Επίσης, η συμμετοχή της Τουρκίας στην ΕΕ θα εντατικοποιήσει τις συναλλαγές ΕΕ και Ιράν λόγω των κοινών τους συνόρων, ενώ παράλληλα θα ενισχυθεί η κοινή επιδίωξη Τουρκίας και Ιράν για τη διατήρηση μιας σταθερής πολιτικής κατάστασης στο Ιράκ. Ακόμη, καθώς οι δύο χώρες συνεργάζονται εκτεταμένα μεταξύ τους στον τομέα της ενέργειας και του φυσικού αερίου, ανοίγεται για την ΕΕ η προοπτική να γίνει μια σημαντική αγορά φυσικού αερίου για το Ιράν (European Commission, 2004).

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στις σχέσεις ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα. Η ενδεχόμενη μελλοντική εισδοχή της Τουρκίας στην Ένωση προάγει σημαντικά συμφέροντα ασφαλείας για τις χώρες της Ευρώπης, την ώρα που γεωπολιτικές διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας δεν έχουν επιλυθεί και προκαλούν συγκρούσεις μεταξύ των δύο κρατών μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με τον Skiadas (2016), αν και οι πλειονότητα των μελετητών της εν λόγω Δήλωσης εστιάζει στα ποσοτικά δεδομένα, εξετάζοντας τον αριθμό των προσφύγων, το ύψος των χρηματικών παροχών κλπ., καθώς επίσης και τα προφανή πολιτικά στοιχεία —όπως είναι τα ανταλλάγματα που θα λάβει η Τουρκία, συμπεριλαμβανομένης της χορήγησης βίζας αλλά και της ενίσχυσης των πιθανοτήτων για ένταξη στην Ένωση—, δεν γίνεται λόγος για ένα ιδιαίτερα κρίσιμο πολιτικό σημείο, το οποίο συμβάλλει στην διαμόρφωση νέων δεδομένων στις σχέσεις της Τουρκίας με την Ένωση και της Τουρκίας με την Ελλάδα: στο γεγονός ότι η Ελλάδα καλείται να αναγνωρίσει νομοθετικά πως η Τουρκία συνιστά «ασφαλή τρίτη χώρα», προκειμένου να επιστραφούν σ' αυτήν οι πρόσφυγες.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας» εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου η αίτηση ενός ατόμου για διεθνή προστασία απορρίπτεται, διότι το άτομο αυτό απολαύει ήδη επαρκούς προστασίας

από μία άλλη χώρα, είτε αυτή είναι η χώρα καταγωγής του (αρ. 36 της παραπάνω οδηγίας) είτε τρίτη χώρα (π.χ. πρώτη χώρα ασύλου), και ως εκ τούτου παραπέμπεται και πάλι πίσω σ' αυτήν. Για να θεωρηθεί μια χώρα «ασφαλής τρίτη χώρα» πρέπει, σύμφωνα με την Οδηγία 2013/32/ΕΕ αρ. 38 παρ. 1, να πληρούνται τα παρακάτω κριτήρια:

- Να μην απειλείται η ανθρώπινη ζωή και η ελευθερία λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, ή της ένταξης του ατόμου σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο ή σε πολιτική ομάδα.
- Να μην υφίσταται κίνδυνος σοβαρής βλάβης, όπως ορίζεται από την Οδηγία 2011/95/ΕΕ.
- Να τηρείται η αρχή της μη επαναπροώθησης, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης.
- Η εκάστοτε τρίτη χώρα να απαγορεύει την απομάκρυνση κάποιου σε χώρα όπου κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια είτε σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση, είτε τιμωρία, όπως ορίζεται από το διεθνές δίκαιο.
- Να υπάρχει η δυνατότητα να ζητηθεί το καθεστώς του πρόσφυγα και να λάβει προστασία σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης.

Επομένως, η Ελλάδα οφείλει να αναγνωρίσει πως η Τουρκία, όχι μόνο έχει τη δυνατότητα να τους υποδεχθεί, αλλά μάλιστα μπορεί να σεβαστεί τα θεμελιώδη δικαιώματά τους και εν συνεχεία να τους προσφέρει υπηρεσίες οι οποίες ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές του ευρωπαϊκού και του διεθνούς δικαίου. Μόνο έτσι θα καταφέρει η Ελλάδα να αρνείται την είσοδο των προσφύγων και να απορρίπτει τις αιτήσεις ασύλου που υποβάλλουν οι παράνομα εισερχόμενοι, ώστε να προωθούνται στη γείτονα χώρα. Αξίζει να σημειωθεί πως η νομική βάση της συγκεκριμένης δυνατότητας συναντάται στην Οδηγία της ΕΕ 32/2013 που αφορά τις διαδικασίες χορήγησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας, και πιο συγκεκριμένα στο Άρθρο 35 και το Άρθρο 38.

Αυτό συνεπάγεται πως όταν εκδοθεί το εν λόγω Π.Δ. και η Οδηγία αποτελέσει μέρος της έννομης τάξης στην Ελλάδα, τότε η ίδια η Ελλάδα θα έχει αναγνωρίσει πως η Τουρκία καλύπτει μία εκ των κυριότερων προϋποθέσεων προκειμένου να ενταχθεί

στην Ένωση, ήτοι τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, γι' αυτό και μπορεί να αποτελέσει «ασφαλή τρίτη χώρα». Έτσι λοιπόν, η Ελλάδα υποστηρίζει πως η Τουρκία πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, δηλαδή τη Δημοκρατία, το Κράτος Δικαίου και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, αν και υποστηρίζεται το αντίθετο από διάφορους διεθνείς οργανισμούς (Skiadas, 2016).

Παρόλο, που στο πλαίσιο της Δήλωσης η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει πως τουλάχιστον ένα από τα προαναφερθέντα κριτήρια, αυτό του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα, καλύπτεται από την Τουρκία, κατά γενική ομολογία ερευνητών και μελετητών των διεθνών σχέσεων, η αναγνώριση του ως άνω κριτηρίου δεν στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα, αλλά συνιστά το αντάλλαγμα προς την τουρκική πλευρά —η οποία επιδιώκει την ένταξή της στην ΕΕ με κάθε μέσο— για τη συμβολή της στην αποφόρτιση της Ελλάδας και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών από τις προσφυγικές ροές.

Θα μπορούσε να πει κανείς πως η Τουρκία διεκδίκησε και εντέλει έλαβε ένα αντάλλαγμα μέγιστης σημασίας σε πολιτικό επίπεδο, καθώς χαρακτηρίστηκε «ασφαλής τρίτη χώρα», παρόλο που παραδοσιακά επιδίδεται σε συγκρούσεις στο εσωτερικό της (π.χ. κουρδικό ζήτημα), εμπλέκεται σε ένοπλες συγκρούσεις εκτός των συνόρων της (Συρία), απειλεί με πολέμους προκειμένου να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα (Ελλάδα) και διατηρεί ένα καθεστώς αυταρχικό και δικτατορικό, που οδήγησε στην απόπειρα πραξικοπήματος τη 16^η Ιουλίου του 2016. Μετά, δε, την αποτυχία αυτού, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ελευθερία και η δημοκρατία στην Τουρκία φαντάζουν παντελώς ουτοπικές.

Από την άλλη πλευρά, έχουν εκδηλωθεί έντονες αντιδράσεις της Διεθνούς Αμνηστίας των Ηνωμένων Εθνών για την εν λόγω εξέλιξη, θεωρώντας τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως «ασφαλούς χώρας» για τους πρόσφυγες μεγάλο πλήγμα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο (Skiadas, 2016). Η Δήλωση φανερώνει την απόφαση της ΕΕ να γυρίσει την πλάτη της σε μια παγκόσμια προσφυγική κρίση, αγνοώντας εσκεμμένα τις διεθνείς υποχρεώσεις της (Amnesty International, 2014). Αλλά και ο γενικός διευθυντής της Διεθνούς Αμνηστίας, Alex Neve, σε δήλωσή του ανέφερε ότι η Τουρκία δεν συνιστά ασφαλή χώρα για τους πρόσφυγες σε ζητήματα προστασίας και ευρύτερης ανθρωπιστικής βοήθειας, παρουσιάζει ελλείμματα σχετικά με θέματα που αφορούν τα δικαιώματα

των πολιτών και χαρακτήρισε την εν λόγω Δήλωση «εμπόρευμα» (Rygiel et al., 2016).

Ένα επιπλέον σημαντικό σημείο είναι η ασάφεια ως προς την ακριβή εφαρμογή της Δήλωσης, που θα εξασφάλιζε την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ποιοτική διαβίωση των προσφύγων και των μεταναστών, τόσο αυτών που επιστρέφουν στην Τουρκία όσο και αυτών που παραμένουν στην ΕΕ.

Ο αιτών άσυλο μπορεί να θεωρηθεί πρόσφυγας, αφού προηγηθεί αναγνώριση των στοιχείων του. Τότε μπορεί να δεχθεί το άσυλο σύμφωνα με τα αποδεκτά διεθνή πρότυπα και να έχει πλήρη και αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση, την εργασία, την υγειονομική περίθαλψη και, ανάλογα με την περίπτωση, την κοινωνική αρωγή (Spindler & Clayton, 2016). Ωστόσο, παρόλο που η Οδηγία 2013/32/ΕΕ (κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση διεθνούς προστασίας) αναφέρεται σε κοινωνικές υπηρεσίες —συμπεριλαμβανομένων της στέγασης, της υγείας, της απασχόλησης και της εκπαίδευσης— οι οποίες είναι δυνατόν να παρέχονται στους πρόσφυγες, οι λεπτομέρειες αναφορικά με τον τρόπο που μπορούν αυτοί πρακτικά να έχουν πρόσβαση στις παραπάνω υπηρεσίες καθορίζονται και υπόκεινται στην αρμοδιότητα διαφορετικών υπουργείων, και κατά συνέπεια το πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων βάσει του οποίου παρέχονται δεν είναι σαφώς καθορισμένο. Οι προαναφερθείσες ασάφειες οδήγησαν σε μια κατάσταση, όπου οι κυβερνητικές υπηρεσίες σε διάφορες πόλεις ερμηνεύουν τα εν λόγω δικαιώματα με διαφορετικό τρόπο και έτσι υπάρχουν αντιφατικές εφαρμογές σε ό,τι αφορά την πρόσβαση αυτών των ατόμων στις κοινωνικές υπηρεσίες (Ineli-Ciger, 2015).

Ως παράδειγμα έχει αναφερθεί η πρόσβαση στην εκπαίδευση, η οποία δεν είναι σαφώς καθορισμένη, με αποτέλεσμα αρκετά προσφυγόπουλα από τη Συρία να αποτυγχάνουν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα είτε να εγκαταλείπουν το σχολείο. Επίσης, στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι υπάρχουν 746.000 παιδιά συριακής καταγωγής στην Τουρκία, εκ των οποίων τα 451.000 δεν παρακολουθούν τα μαθήματα στο σχολείο. Οι γλωσσικοί φραγμοί, οι οικονομικές δυσκολίες και οι διακρίσεις είναι συνήθως οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά σταματούν το σχολείο.

Επιπλέον, η έλλειψη σαφώς καθορισμένων δικαιωμάτων απασχόλησης των τελούντων υπό καθεστώς προσωρινής προστασίας, οδηγεί πολλές φορές στην

οικονομική εκμετάλλευση των προσφύγων, με συνέπεια σημαντικός αριθμός εξ αυτών να εργάζεται παράνομα. Ενώ ο κανονισμός για την προσωρινή προστασία ορίζει πως οι πρόσφυγες της Συρίας δικαιούνται να λαμβάνουν άδεια απασχόλησης σε συγκεκριμένες τοποθεσίες και τομείς, μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός αδειών εργασίας έχει εκδοθεί, γεγονός που δείχνει ότι η πρόσβαση στην απασχόληση εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα περιορισμένη (Rygiel et al., 2016).

Αν και οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ισχυρίζονται ότι παρέχεται προστασία μέσω της επαναπροώθησης και της πρόσβασης σε διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, η Δήλωση προκάλεσε τις διαμαρτυρίες των προσφύγων τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία, αλλά και τις ανησυχίες από διεθνείς οργανισμούς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

Ως χώρα που φιλοξενεί τους περισσότερους πρόσφυγες στον κόσμο, η Τουρκία εισήγαγε μια προσωρινή λύση προκειμένου να αντιμετωπιστεί η μαζική εισροή των Συρίων στη χώρα: Παραχώρησε στους πρόσφυγες «προσωρινή άδεια προστασίας». Πρόκειται για ένα καθεστώς το οποίο εντείνει το αίσθημα αβεβαιότητας που νιώθουν και τους καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτους στη φτώχεια αλλά και την εκμετάλλευση. Ένα τέτοιο καθεστώς εντάσσει τους Σύριους πρόσφυγες σε καταστάσεις όπως είναι η περιορισμένη πρόσβαση στη νόμιμη απασχόληση και οι ασταθείς συνθήκες διαβίωσης, λόγω του ότι δεν τους παρέχεται πλήρης υπηκοότητα ούτε δυνατότητα μακροπρόθεσμης εγκατάστασης. Θα μπορούσε να πει κανείς πως τέτοιου είδους καθεστώτα προσωρινής προστασίας αντικατοπτρίζουν την αποτυχία των πολιτικών να αντιμετωπίσουν τη συριακή προσφυγική κρίση (Rygiel et al., 2016).

Η Διεθνής Αμνηστία (AI), που όπως προελέχθη αντιτάσσεται στην επαναπροώθηση των προσφύγων στην Τουρκία, εκτιμά ότι χρηματοδοτούνται περίπου 3 εκατομμύρια αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες στην Τουρκία, προκειμένου να καλύψουν, κατά το δυνατόν, τις ατομικές τους ανάγκες επιβίωσης (στέγαση, σίτιση κ.ά.). Το κονδύλιο αυτό έρχεται σε αντίθεση με την έννοια της προστασίας βάσει των κατευθυντήριων γραμμών της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που περιλαμβάνουν πρόσβαση σε επαρκή πρότυπα διαβίωσης, εργασίας, εκπαίδευσης, υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και σε ασφαλές νομικό καθεστώς. Αν και τα παραπάνω είναι διαθέσιμα προς τους Σύριους τουλάχιστον σε θεωρητικό

επίπεδο, στην πραγματικότητα παραμένουν απρόσιτα και είναι λίγες οι πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσής τους (Dimitriadou, 2016).

Επιπρόσθετα, η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας του 2016 προκάλεσε έντονη διχογνωμία μεταξύ των Ευρωπαίων μελετητών σχετικά με την επιρροή της στις σχέσεις ανάμεσα στους συμβαλλόμενους, με τη μία πλευρά να υποστηρίζει ότι φέρει τον κίνδυνο επιδείνωσης της υφιστάμενης κατάστασης και δυσπιστίας, και την άλλη να αντιτείνει ότι μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για την αναζωογόνηση των μακρόχρονων διαπραγματεύσεών τους.

Οι αισιόδοξοι την αντιμετωπίζουν ως επιτυχία, επειδή άνοιξε μια προοπτική για τη δημιουργία νέας δυναμικής (Krumm, 2015), νέας συνεργασίας (Kale, 2016; Toygür & Özsöz, 2016) και επανασύνδεσης (Vafki, 2016). Αντίθετα, οι απαισιόδοξοι εστιάζουν στην αυξημένη πιθανότητα αποτυχίας, στο υψηλό κόστος αυτής, στο ενδεχόμενο να μην εφαρμοστούν τα προβλεπόμενα —στοιχεία που θέτουν σε ρίσκο τις ήδη εύθραυστες σχέσεις Τουρκίας και ΕΕ— (Şenyuva & Üstün, 2016), στον αυξημένο κίνδυνο κατάρρευσης της Δήλωσης εξαιτίας εμποδίων κατά την εφαρμογή της (Knaus, 2016), ακόμη και στην πιθανότητα να καταστραφούν οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας σε περίπτωση εσφαλμένης διαχείρισης της διαπραγματευτικής διαδικασίας (İçduygu and Millet, 2016; Elitok, 2019).

Ο Turhan (2017), αναλύοντας την ξαφνική και προσωρινή προσέγγιση Τουρκίας-ΕΕ, τονίζει τον κίνδυνο για μετατροπή της συριακής προσφυγικής κρίσης σε «ευρωπαϊκή κρίση», ταυτόχρονα όμως υποστηρίζει ότι η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας διευκόλυνε την ανάπτυξη διμερών διαπραγματεύσεων. Μάλιστα, η σχέση μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ εντός αυτού του πλαισίου, μπορεί να εξελιχθεί σε μια «στρατηγική και εταιρική σχέση» και να συμβάλει στη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας στην Ένωση.

Ο Elitok (2019) τείνει προς την πλευρά των απαισιόδοξων μελετητών, θεωρώντας τη συγκεκριμένη Δήλωση εξαιρετικά επικίνδυνη, λόγω της μη βιωσιμότητάς της και του ενδεχομένου να οδηγήσει σε μείωση των πιθανοτήτων ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, αντί να καταστεί η Τουρκία συνεργάτης διατηρώντας ανοιχτή την πύλη κινητικότητας των πολιτών στα εδάφη της Ένωσης και παρέχοντας έτσι ουσιαστικά οφέλη σε αυτήν.

Τέλος, το πιο κρίσιμο σημείο κατά τη γνώμη της συντάξασας είναι η εφαρμογή τής —κατά τα άλλα μη νομικά δεσμευτικής— Δήλωσης από την ΕΕ, παρόλο που τα θεσμικά της όργανα αγωνίστηκαν δικαστικώς για να αποτινάξουν από πάνω τους την ενεργό συμμετοχή τους στη σύνταξή της. Συγκεκριμένα, η συλλογιστική των θεσμικών οργάνων της ΕΕ —με την οποία συντάχθηκε και το Γενικό Δικαστήριο— ότι η εν λόγω Δήλωση συνιστά πράξη των εκπροσώπων που ενεργούσαν ως αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών και όχι ως μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (European Council, 2017), οδηγεί στο εξής αναγκαίο συμπέρασμα: Μία απόφαση, η οποία δεν ελήφθη από επίσημα θεσμικά όργανα της ΕΕ, αλλά στα πλαίσια διαπραγματεύσεων των συμβαλλόμενων κρατών ως διακριτών δρώντων της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής, δέσμευσε την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τέτοιο τρόπο, ώστε την “εξανάγκασε” να υιοθετήσει ή και να επεξεργαστεί μέτρα και πρακτικές (π.χ. ενεργοποίηση της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας), να συμβάλει οικονομικά στην εφαρμογή της (π.χ. χορήγηση 3 δισεκατομμυρίων ευρώ), καθώς και να δεσμευτεί σε αναθεώρηση ή επεξεργασία ζητημάτων που άπτονται της δικαιοδοσίας της και μόνο (π.χ. απελευθέρωση των θεωρήσεων για τους Τούρκους πολίτες).

Εύλογα, λοιπόν, εκδηλώνεται ο φόβος ότι η Δήλωση έλαβε την εν λόγω μορφή, προς υπεκφυγή των πολιτικών ευθυνών των συμβαλλομένων και διαφυγή των συνεπειών της, αλλά ακόμη και προς διατήρηση της ίδιας της Δήλωσης, εφόσον θα απειλούνταν και η υπόστασή της (μέσω προσφυγής) σε περίπτωση που συντασσόταν κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία. Όλη, δε, αυτή η παράτυπη παραγωγή πολιτικής έγινε με την ανοχή και τη σύμπραξη του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δεν συλλογίστηκε τις προεκτάσεις του νομολογιακού προηγούμενου που δημιουργεί. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα πως η νομιμότητα δύναται, κατά περίπτωση, να θυσιαστεί στο βωμό της πολιτικής σκοπιμότητας. Τίθεται επομένως ο προβληματισμός του κατά πόσο υφίσταται ασφάλεια δικαίου στο πλαίσιο της ΕΕ, όπως και υπό ποιες συνθήκες μπορεί να χρησιμοποιείται η στρατηγική αυτή από τους κύριους παράγοντες της Ένωσης προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους.

Συνεπώς, είναι προφανές πως τα συμβαλλόμενα μέρη προχώρησαν στην Ευρωτουρκική Δήλωση προσβλέποντας, μεταξύ άλλων, στην αποκόμιση πολιτικών οφελών και στην εξυπηρέτηση των ανωτέρω γεωπολιτικών συμφερόντων τους.

Ωστόσο, με τη μη δεσμευτική και αόριστη μορφή που έλαβε η συμφωνία δεν ήταν παρά ένα ρίσκο, που όχι μόνο δεν μπορούσε να εξασφαλίσει την εκτέλεση των συμφωνημένων από τους συμβαλλομένους και την αντιμετώπιση του βασικού προβλήματος της προσφυγικής κρίσης, όχι μόνο δεν εξασφάλιζε και αυτή την ίδια ικανοποίηση και εξυπηρέτηση των άνω εθνικών (για την Τουρκία) ή περιφερειακών (για την ΕΕ) γεωπολιτικών συμφερόντων, αλλά μάλιστα έθεσε σε κίνδυνο τις ήδη εύθραυστες σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, κατά τα παραπάνω αναφερόμενα.

3.3 Η οικονομική διάσταση της Δήλωσης

Η Ευρωτουρκική Δήλωση μπορεί να συμβάλει στην ένταξη της Τουρκίας στην Ένωση και στην επίτευξη, μεταξύ άλλων, οικονομικών οφελών (European Commission, 2004). Η ενδεχόμενη προσχώρηση της Τουρκίας στην ΕΕ θα επηρεάσει την οικονομία αμφοτέρων των πλευρών, αφού κατ' αρχάς θα κατοχυρωθούν πλήρως οι τέσσερις ελευθερίες ανάμεσά τους (κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και εργασίας), μέσω της εφαρμογής μεταβατικών μέτρων και ειδικών ρυθμίσεων.

Εξάλλου, η Τουρκία θα γίνει μέλος της Τελωνειακής Ένωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία διευκολύνει τις εμπορικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων της ΕΕ, εναρμονίζει τους τελωνειακούς δασμούς που αφορούν εμπορεύματα τα οποία εισάγονται από χώρες που δεν ανήκουν στην ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην προστασία των πολιτών, των ζώων και του περιβάλλοντος (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020).

Συγκεκριμένα, Τελωνειακή Ένωση σημαίνει πως τα κράτη-μέλη της ΕΕ δεν καταβάλλουν δασμούς για τη μεταξύ τους εμπορία και εργάζονται συλλογικά, ως μία τελωνειακή αρχή, εφαρμόζοντας ίδιους δασμούς στα προϊόντα τα οποία εισάγονται σε αυτά από άλλες χώρες του κόσμου που δεν υπάγονται στην ΕΕ. Οι τελωνειακοί αυτοί δασμοί που καταβάλλονται για εμπορεύματα που εισάγονται σε χώρες της ΕΕ αντιστοιχούν κατά προσέγγιση στο 14% του προϋπολογισμού της ΕΕ, σαν τμήμα των «παραδοσιακών ιδίων πόρων» αυτής (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020).

Πέρα από το παραπάνω προφανές οικονομικό όφελος της κατάργησης των μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας δασμών, οι τελωνειακοί έλεγχοι που λαμβάνουν χώρα στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ στοχεύουν, μεταξύ άλλων, στην καταπολέμηση του

λαθραίου εμπορίου. Συνεπώς, αν τελικά ενταχθεί η Τουρκία στην Ένωση μέσω της Δήλωσης, θα αποκομίσουν τόσο οι μεν όσο και οι δε τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από τη μείωση του λαθρεμπορίου.

Αξίζει, δε, να αναφερθεί πως οι τελωνειακές αρχές δρουν σε συνεργασία με την Αστυνομία και τις υπηρεσίες μετανάστευσης για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, της εμπορίας ανθρώπων, ναρκωτικών ουσιών και όπλων, καθώς και οποιασδήποτε άλλης παράνομης δραστηριότητας. Είναι επίσης αρμόδιες για την καταπολέμηση της φορολογικής και τελωνειακής απάτης από επιχειρήσεις και ιδιώτες, η οποία στερεί από τις εθνικές κυβερνήσεις σημαντικά έσοδα για δημόσιες δαπάνες (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020). Καθίσταται λοιπόν φανερό ότι είναι πολλαπλά τα οικονομικά οφέλη της εισόδου της Τουρκίας στην Τελωνειακή Ένωση στο πλαίσιο της ΕΕ, και κυρίως για την τουρκική πλευρά.

Επιπλέον, οικονομικά οφέλη θα προκύψουν για την Τουρκία και με την απόκτηση Visa σε περίπτωση ενσωμάτωσής στην ΕΕ. Αξίζει να αναφερθεί πως κατά το χρονικό διάστημα 2009-2014 οι Τούρκοι πολίτες είχαν καταβάλει συνολικά 235,6 εκατομμύρια ευρώ στα προξενεία των κρατών-μελών της ΕΕ, προκειμένου να αποκτήσουν Visa τύπου Σένγκεν. Αντίθετα, είναι προφανής η αντίστοιχη οικονομική ζημία για την ΕΕ, αφού εν μέσω οικονομικής κρίσης η κατάργηση των θεωρήσεων αποτελεί μια πρόκληση αναφορικά με τα έσοδα τα οποία προκύπτουν από αυτές (Aprak, 2019).

Ακόμη, παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη εστίαζαν και εξακολουθούν να εστιάζουν στη διαχείριση και υποστήριξη όσο το δυνατόν περισσότερων αιτούντων άσυλο —μερικές φορές εν μέσω πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών που προκαλούνται εξαιτίας αυτών στις πληγείσες χώρες—, έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι η μετανάστευση δεν συνιστά ένα ασυνήθιστο φαινόμενο που έχει απαραίτητα αρνητικό οικονομικό αντίκτυπο. Πολλές φορές ο αντίκτυπος ενδέχεται να είναι θετικός, αν και αυτό δεν είναι απόλυτο και εξαρτάται από την πολιτική ανταπόκριση. Η ικανοποιητική ενσωμάτωση των μεταναστών στις χώρες εγκατάστασής τους μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της ευελιξίας και της απόδοσης της αγοράς εργασίας, καθώς και στη δημοσιονομική βιωσιμότητα. Έτσι λοιπόν, κρίνεται αναγκαία η κατάλληλη πολιτική αντίδραση, τόσο σχετικά με την

αγορά εργασίας όσο και με την κοινωνική ενσωμάτωση (European Commission, 2016).

Η παροχή οικονομικής βοήθειας από την ΕΕ για την εφαρμογή όσων ορίζει η Δήλωση, αποτέλεσε προφανές οικονομικό κίνητρο και όφελος για την Τουρκία και συγκεκριμένα, κατά τους ισχυρισμούς των συμβαλλομένων, για την υποβοήθηση της Τουρκίας στη διαχείριση των προσφυγικών ροών στο εσωτερικό της με τη δημιουργία δομών και εγκαταστάσεων, και για την ομαλή ένταξη των προσφύγων στην τουρκική κοινωνία. Ή κατά άλλη άποψη, όπως προαναφέρθηκε, τα 3 δισεκατομμύρια ευρώ που δόθηκαν στην Τουρκία από την ΕΕ και η υπόσχεση για πρόσθετη χρηματοδότηση 3 δισεκατομμυρίων ευρώ, ήταν το αντάλλαγμα για να κρατήσει τους πρόσφυγες και τους μετανάστες και να συγκρατήσει τις μεταναστευτικές ροές που θα έφεραν πολιτική αποσταθεροποίηση και μια νέα κοινωνικο-οικονομική κατάσταση στο εσωτερικό της, την οποία δεν ήταν έτοιμη να διαχειριστεί.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι εν λόγω οικονομικές παροχές προς την Τουρκία ως «τρίτη χώρα» εγκατάστασης των μεταναστών είναι αναγκαία, ώστε να κρατήσει τους παράνομους μετανάστες μέχρι να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους. Μέχρι τότε, θα πρέπει να μπορούν να παραμείνουν εκεί και να ζήσουν σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα (Bal, 2016).

Από τα προαναφερθέντα καθίσταται σαφές πως η Ευρωτουρκική Δήλωση είχε πολλαπλά οικονομικά οφέλη για τη γείτονα χώρα: τόσο άμεσα, με την απευθείας καταβολή ενός σημαντικού ποσού για τη διαχείριση των προσφύγων στο εσωτερικό της, όσο και έμμεσα, με την προσπάθεια απελευθέρωσης των θεωρήσεων και εισόδου της Τουρκίας στην Τελωνειακή Ένωση της ΕΕ. Είναι αμφίβολο εάν η Δήλωση βλάπτει ή ωφελεί οικονομικά την ΕΕ, δεδομένου ότι η ευημερία ή μη των κρατών-μελών εξαρτάται από την πολιτική αντιμετώπιση του προσφυγικού στο πλαίσιο της ΕΕ (π.χ. αναλογική κατανομή των προσφύγων στα κράτη-μέλη με βάση τον πληθυσμό τους), αλλά και από την εθνική πολιτική μεταχείρισης των προσφύγων στο εσωτερικό κάθε κράτους-μέλους.

3.4 Κριτική που έχει ασκηθεί στην Ευρωτουρκική Δήλωση

Η πρακτική εφαρμογή της υπό μελέτη Δήλωσης, προκάλεσε την αντίδραση διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων και κέντρισε

το ενδιαφέρον πολλών μελετητών, διότι, παρά τα θεαματικά αποτελέσματά της, καταφανώς παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα των προσφύγων που καταφεύγουν στο ευρωπαϊκό έδαφος και πλήθος διατάξεων του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ αλλά και του διεθνούς δικαίου (αρχή της μη επαναπροώθησης).

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, με Ψήφισμά της (2109/2016), τόνισε τις ελλείψεις του ελληνικού συστήματος ασύλου και απαρτίθησε τις παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων μέσα από την εφαρμογή της Δήλωσης. Συγκεκριμένα διατείνεται ότι «η Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας εγείρει αρκετά σοβαρά ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και μεταξύ άλλων υπογραμμίζει: α) την ανικανότητα της ελληνικής πλευράς να διαχειριστεί τον όγκο των αιτήσεων ασύλου, να αποφανθεί μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα επ' αυτών, να εξασφαλίσει επαρκή νομική βοήθεια και πρόσβαση στα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια όργανα που αποφαινόμενοι επί των προσφυγών και το γεγονός ότι τα ένδικα μέσα κατά των αποφάσεων επιστροφής στην Τουρκία δεν έχουν πάντα ανασταλτικό αποτέλεσμα κατά παράβαση της ΕΣΔΑ, β) τις απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στα «hotspots» καθώς και το ότι δεν υπάρχει μέριμνα για τα παιδιά και τις ευάλωτες ομάδες, γ) την εσφαλμένη παραδοχή ότι η Τουρκία αποτελεί «ασφαλή τρίτη χώρα», όχι μόνο επειδή δεν μπορεί να παράσχει επαρκή προστασία σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης (1951) αλλά κυρίως διότι παραβιάζει την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Επιπλέον, εκφράζει ανησυχίες για το κλείσιμο των νοτίων συνόρων της τότε ΠΓΔΜ, τώρα Βόρεια Μακεδονία, και την πίεση που αυτό θα προκαλέσει στην Ελλάδα, η οποία ήδη αντιμετωπίζει τις επιπτώσεις της δημοσιονομικής λιτότητας. Αυτό, τη στιγμή που και τα άλλα κράτη της ΕΕ δεν τήρησαν τις δεσμεύσεις τους περί μετεγκατάστασης των προσφύγων. Για το λόγο αυτό προτρέπει την Ελλάδα, ως εκτελεστικό όργανο της Συμφωνίας ΕΕ- Τουρκίας, να λάβει τα κατάλληλα μέτρα και να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες ώστε η εφαρμογή της Δήλωσης να γίνεται σύμφωνα με την διεθνή και ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία των προσφύγων και την εξασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Ανάλογες συστάσεις απευθύνει και στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και στην Τουρκία. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι η διατύπωση του Parliamentary Assembly δίνει την εντύπωση ότι και το Συμβούλιο της Ευρώπης θεωρεί ότι Δήλωση συνιστά δεσμευτική συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας -και όχι μεταξύ κρατών- μελών και Τουρκίας-,

αφού χρησιμοποιεί παντού τον όρο «agreement» αντί για “statement” και αποκαλεί την Ελλάδα εκτελεστικό μέρος της συμφωνίας ΕΕ- Τουρκίας, όχι συμβαλλόμενο με την Τουρκία κράτος-μέλος.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR) τοποθετήθηκε αυθημερόν επί της συμφωνίας ΕΕ- Τουρκίας. Δήλωσε ότι κατανοεί μεν την επιθυμία των κυβερνήσεων της ΕΕ να αντιμετωπίσουν το χάος που είχε δημιουργηθεί στα ευρωπαϊκά εδάφη και ιδίως στα ελληνοτουρκικά σύνορα, ωστόσο η πρακτική εφαρμογή της συμφωνίας απαιτεί λεπτούς χειρισμούς ώστε να είναι εναρμονισμένη με το ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο. Σημειώνει ότι πρέπει αφενός μεν το ελληνικό σύστημα ασύλου να ενισχυθεί τάχιστα αφετέρου δε να εξετάζονται δίκαια, σωστά και εντός ευλόγου χρόνου τα αιτήματά αυτών που επιστρέφουν στην Τουρκία και χρειάζονται διεθνή προστασία, αλλά και να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση ότι δε παραβιάζεται η αρχή τη μη επαναπροώθησης. Για το λόγο αυτό δεν καταγγέλλει την επιστροφή των μεταναστών πίσω στην Τουρκία αλλά τονίζει ότι αυτή θα πρέπει να γίνει μόνο αφότου δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες υποδοχής και διαβίωσης των επιστρεφόμενων στα τουρκικά εδάφη. Και η UNHCR κάνει λόγο για «συμφωνία» (“agreement”, “deal”) - και όχι Δήλωση- μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας (UNHCR,2016).

Ομοίως, η Σύνοδος των διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης (INGOs Conference of the Council of Europe, 2016) προέβη σε Δήλωση, με την οποία κατήγγειλε την «υπογραφή» της ευρωτουρκικής συμφωνίας «το καθεστώς της οποίας παραμένει αμφιλεγόμενο και συζητείται από ειδικούς», εξέφρασε αγανάκτηση για την απάνθρωπη μεταχείριση των προσφύγων, την «εμπορευματοποίησή» και εργαλειοποίησή τους για την επίτευξη συμφερόντων των συμβαλλόμενων μερών και υπενθυμίζοντας τις συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής των μεταναστών κάλεσε τις κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καταβάλουν τις απαραίτητες προσπάθειες για να διασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς, ώστε να μην μετατραπούν σε "υπαίθριο νεκροταφείο".

Το Human Rights Watch (2016b), δημοσίευσε αναφορές βάσει των οποίων οι Τούρκοι συνοριοφύλακες εναντιώνονται σε πρόσφυγες οι οποίοι προσπαθούν να περάσουν τα σύνορα. Μάλιστα, με μέριμνα της τουρκικής κυβέρνησης μεγάλος

αριθμός Σύριων προσφύγων έχει επιστραφεί πίσω στη Συρία (Amnesty International, 2016α).

Εξάλλου το ζήτημα σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα δεν έχει καλυφθεί πλήρως, καθώς η Δήλωση δεν αφορά τους πρόσφυγες που εισήλθαν στην Ελλάδα πριν από τις 20 Μαρτίου του 2016 και οι οποίοι εκτιμάται πως είναι περισσότεροι από 46.000 (Amnesty International, 2017).

Επίσης, έχουν διατυπωθεί αρκετές αμφιβολίες σχετικά με τον βαθμό που η προστασία των αιτούντων άσυλο στην Τουρκία είναι επαρκής αλλά και εναρμονισμένη με τα διεθνή πρότυπα. Η μεταρρύθμιση του νόμου για τους αλλοδαπούς και τη διεθνή προστασία που έλαβε χώρα το 2013, αναγνώριζε στους μη Ευρωπαίους πολίτες δύο μορφές διεθνούς προστασίας: 1) το υπό όρους καθεστώς πρόσφυγα για αυτούς που τελούν υπό άμεση και προσωπική απειλή και 2) το βοηθητικό καθεστώς πρόσφυγα για όσους προέρχονται από χώρες όπου επικρατούν γενικά συνθήκες πολέμου. Ωστόσο, καμία από τις δύο μορφές δεν αναγνωριζόταν για τους Σύριους πρόσφυγες, για τους οποίους είχε καθοριστεί ότι τελούν υπό καθεστώς προσωρινής προστασίας, όπως αυτό ορίζεται στη σχετική ευρωπαϊκή οδηγία του 2001 για τους μαζικά εκτοπισθέντες, η οποία είναι ασαφής όσον αφορά την επαρκή προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων. Με άλλα λόγια, το νομικό πλαίσιο και η καθημερινή πρακτική προς τους μη Ευρωπαίους πρόσφυγες στην Τουρκία διακρίνει τους πρόσφυγες σε Σύριους και μη, με επακόλουθο να υπόκεινται ανάλογα σε δύο διαφορετικά νομικά και διοικητικά συστήματα, τα οποία έχουν διαφορετικό αντίκτυπο στο κοινωνικό τους status, στην πρόσβασή τους σε υλικά αγαθά, στις καθημερινές συνθήκες διαβίωσης και στις προσδοκίες τους (Heck G., Hess S., 2017).

Ο Menéndez (2016) αναφέρεται στα νομικά εμπόδια σχετικά με την επιστροφή των προσφύγων στην Τουρκία, τονίζοντας πως εν μέρει ξεπεράστηκαν με την κήρυξη της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας», ωστόσο, η εν λόγω παραδοχή θεωρείται προβληματική και αμφισβητείται, εξαιτίας των μέτρων που ελήφθησαν έπειτα από το αποτυχημένο πραξικόπημα που έλαβε χώρα στην Τουρκία τον Ιούλιο του 2016.

Ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια έχουν εκφραστεί και από την Osso (2016), η οποία ανατρέχοντας σε προηγούμενα και τρέχοντα παραδείγματα της μεταχείρισης των αιτούντων άσυλο στην Τουρκία κατά την τελευταία δεκαετία,

καταλήγει στο συμπέρασμα πως δεν μπορεί πράγματι η Τουρκία να θεωρείται ασφαλής τρίτη χώρα, χώρα που εξασφαλίζει και προασπίζει τα δικαιώματα των προσφύγων. Η ίδια τονίζει ακόμη πως η Τουρκία ανακοίνωσε τον Ιούλιο του 2016 ότι θα προσέφερε την υπηκοότητα στους Σύριους πρόσφυγες, συμπεριλαμβανομένων των αδειών εργασίας και των αδειών διαμονής, αλλά αυτό, όχι μόνο δεν μπορεί να αποτελέσει μια μακροπρόθεσμη λύση, αλλά μάλιστα μπορεί να δημιουργήσει μια πόλωση μεταξύ των Τούρκων υπηκόων και των Σύριων προσφύγων, ενισχύοντας την ήδη υπάρχουσα ξενοφοβία. Τέλος, η Osso θεωρεί πως είναι αναγκαίο, η ΕΕ και η Τουρκία να επανεξετάσουν από κοινού τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο, προκειμένου να επιτευχθεί μια εις βάθος και ουσιαστική προστασία των προσφύγων, που έχει ως βάση της τα διεθνή πρότυπα.

Έχει αναφερθεί ακόμη πως η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθιστώντας τη συμφωνία με την Τουρκία τόσο καίρια για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης, διακινδύνευσε να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την Τουρκία και ως εκ τούτου να δύναται να εκβιασθεί από εκείνη με αυταρχικές πρακτικές που αποσκοπούν σε διεκδικήσεις. Πράγματι, και πριν από την κρίση του Μαρτίου του 2020, η Τουρκία απείλησε την αναστολή της Δήλωσης σε τουλάχιστον τέσσερις διαφορετικές περιπτώσεις: Η πρώτη αφορά την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, η δεύτερη την άρνηση της Ελλάδας να εκδώσει τους στρατιωτικούς αξιωματικούς που συμμετείχαν στην απόπειρα πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016, η τρίτη την άρνηση των ευρωπαϊκών κρατών να επιτρέψουν στους Τούρκους πολιτικούς να συμμετέχουν στην καμπάνια για το δημοψήφισμα του Ερντογάν, και η τέταρτη τον ρόλο των κουρδικών δυνάμεων στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για τη Συρία (Barnes, 2018). Αποκορύφωμα των παραπάνω ήταν οι πιέσεις στα ελληνοτουρκικά σύνορα τον Μάρτιο του 2020, με την τουρκική πλευρά να ενθαρρύνει το πέρασμα κυρίως μεταναστών, αλλά και προσφύγων, και να συνεισφέρει με κάθε τρόπο στις σχετικές προσπάθειες παράτυπης διέλευσης στο ευρωπαϊκό έδαφος. Δίχως να έχουν περάσει ούτε τέσσερα χρόνια από την υπό μελέτη Δήλωση, ο Τούρκος πρόεδρος, παραβιάζοντας ο ίδιος τα συμφωνημένα, απαιτεί την αναθεώρησή της προκειμένου να επιβάλει τους δικούς του όρους, να προωθήσει τα τουρκικά γεωπολιτικά συμφέροντα και να πραγματοποιήσει το εθνικό του όραμα.

Οι Koenig & Walter (2017) παρατήρησαν πως ο ρυθμός επανεγκατάστασης ήταν αργός. Ειδικότερα, αναφέρουν πως από τον Απρίλιο του 2016 έως τον Μάρτιο

του 2017, 3.656 Σύριοι εγκαταστάθηκαν εκ νέου από την Τουρκία στην ΕΕ. Συνεπώς, βάσει αυτού του ρυθμού εκτιμάται πως η ΕΕ θα χρειαζόταν περίπου 13 έτη προκειμένου να επανεγκαταστήσει όλους τους Σύριους που προβλέπεται. Επιπλέον, υιοθέτησαν την άποψη ότι η δραματική μείωση των προσφύγων που εισέρχονται στα ελληνικά νησιά κατά τα έτη 2015 και 2016, δεν οφείλεται εξ ολοκλήρου στη Δήλωση αλλά συνέπεσε και με άλλα γεγονότα, όπως το κλείσιμο της διαδρομής των Δυτικών Βαλκανίων, οι κακές συνθήκες υποδοχής στην Ελλάδα και η καθιέρωση ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα από ορισμένες χώρες της ΕΕ. Αλλά και ο Sprijkerboer (2016) υποστηρίζει πως οι μηνιαίες αφίξεις στην Ελλάδα είχαν ήδη μειωθεί πριν από την ισχύ της Δήλωσης. Οι Slominski & Trauner (2017) ανέφεραν πως ένας πιθανός λόγος για αυτό είναι η έλευση του χειμώνα και κατ' επέκταση οι άσχημες καιρικές συνθήκες.

Τέλος, ο Bal (2016) έκρινε πως αυτή η Δήλωση αποτέλεσε μια υπενθύμιση για την ΕΕ σχετικά με τη σημαντική στρατηγική θέση που έχει η Τουρκία για την Ευρώπη. Επίσης, μέσω αυτής έχει δοθεί η ευκαιρία στην Τουρκία να θέσει εκ νέου τα θεμέλια της σχέσης της με την ΕΕ, κάτι το οποίο μπορεί να τη βοηθήσει να ανακάμψει μελλοντικά. Κατά τον ίδιο, αυτή η Δήλωση μπορεί να οδηγήσει σε άνηση της συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ, αλλά αν δεν εφαρμοστούν ορθά οι συμφωνηθέντες όροι μπορεί να αποδειχθεί παγίδα, να επέλθει το αντίθετο αποτέλεσμα και να απομακρυνθούν ακόμη περισσότερο η μία πλευρά από την άλλη, με σημαντικές αρνητικές συνέπειες και για τις δύο.

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται κατανοητό πως διάφοροι λόγοι, όπως είναι ο εμφύλιος πόλεμος, οι συνεχείς συγκρούσεις και η ανασφάλεια που επικρατεί στο εσωτερικό πολλών κρατών στη Μέση Ανατολή, την Αφρική αλλά και τη Νότια Ασία, διαδραμάτισαν καίριο ρόλο κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, ώστε να μετακινηθούν αρκετοί πολίτες από εκείνες τις χώρες προς την Ευρώπη. Επιπλέον, ο πόλεμος στη Συρία έχει αποτελέσει αιτία μετακίνησης τουλάχιστον 5 εκατομμυρίων ατόμων. Μάλιστα, αρκετοί Σύριοι έχουν εκτοπιστεί εσωτερικά της χώρας τους. Εντούτοις, μεγάλες ροές προσφύγων έχουν εισέλθει στην Ευρώπη, κυρίως το χρονικό διάστημα μεταξύ 2015 και 2016. Το εν λόγω διάστημα αιτήθηκαν άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση περίπου 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι, αριθμός ιδιαίτερα αυξημένος

συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Το γεγονός αυτό συντέλεσε, ώστε να γίνεται λόγος για τη μεγαλύτερη εισροή αιτούντων άσυλο έπειτα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση προέρχονται τα τελευταία χρόνια από τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ.

Εντός του συγκεκριμένου πλαισίου, έχει διαπιστωθεί πως η Ελλάδα έχει λειτουργήσει ως ανοιχτή πόρτα διέλευσης προς τις άλλες χώρες της ΕΕ, καθώς επίσης και προς τα Δυτικά Βαλκάνια. Ακόμη, έχει χαρακτηριστεί ως ο αδύναμος κρίκος σε αυτή την προβληματική κατάσταση. Πάνω σε αυτό το υπόβαθρο ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τουρκία, με στόχο τη λύση στο ζήτημα της προσφυγικής κρίσης.

Παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν ήταν προετοιμασμένη να έλθει αντιμέτωπη με τη συγκεκριμένη κρίση, το 2015 παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η «Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση», όπου περιλαμβάνονται μέτρα τα οποία ήταν αναγκαίο να εφαρμοστούν το συντομότερο δυνατό προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κρίση στη Μεσόγειο, όπως η δημιουργία «hotspots» και η αυστηρότερη φύλαξη των συνόρων. Αυτά τα μέτρα αποσκοπούσαν στη βελτίωση της διαχείρισης της μετανάστευσης για τα επόμενα χρόνια. Ακόμη, το ίδιο έτος η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη σε προτάσεις δράσεων για τη βελτίωση της κρατούσας κατάστασης.

Επιπροσθέτως, προκειμένου να περιοριστεί η ροή μετανάστευσης από την Τουρκία στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, έλαβαν χώρα διαπραγματεύσεις μεταξύ της Ένωσης και της Τουρκίας από τον Σεπτέμβριο του 2015. Αυτές οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στην Ευρωτουρκική Δήλωση τον Μάρτιο του 2016, η οποία δημοσιεύθηκε ως δελτίο τύπου στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ουσιαστικά, ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου προώθησε συγκεκριμένες προτάσεις στον Τούρκο ομόλογό του. Εντός του συγκεκριμένου πλαισίου οι εμπλεκόμενοι δεσμεύτηκαν σε ό,τι αφορά την εφαρμογή του κοινού σχεδίου δράσης τους, που δημοσιοποιήθηκε μετά την πρώτη τους συνάντηση στις 15 Οκτωβρίου του 2015 και ενεργοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Η Τουρκία δεσμεύτηκε, μεταξύ άλλων, στο άνοιγμα της αγοράς εργασίας της προς τους Σύριους πρόσφυγες οι οποίοι βρίσκονται σε προσωρινή

προστασία, όπως επίσης και στην προσθήκη νέων απαιτήσεων θεώρησης, όχι μόνο για τους Σύριους αλλά και για πρόσφυγες άλλων εθνότητων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με τη σειρά της χορήγησε 3 δισεκατομμύρια ευρώ στην Τουρκία, με σκοπό να αξιοποιηθούν από τον Μηχανισμό για τους Πρόσφυγες και να γίνουν έργα και δομές για τη διαχείριση των μεταναστών και προσφύγων στο εσωτερικό της Τουρκίας. Ακόμη, η Τουρκία συμφώνησε, μεταξύ άλλων, στην άμεση επιστροφή στα εδάφη της των μεταναστών οι οποίοι εισέρχονται μέσω αυτής στην Ελλάδα παράνομα και δεν χρήζουν διεθνούς προστασίας.

Η υπό μελέτη Δήλωση έχει απασχολήσει σημαντικά τους ειδήμονες, τόσο σε σχέση με τη νομική της διάσταση όσο και σε σχέση με την οικονομική και πολιτική της διάσταση. Αναφορικά με τη νομική φύση της, αν και αρκετοί μελετητές θεωρούν πως η Δήλωση συνιστά μια διεθνή συμφωνία, άλλοι την αναγνωρίζουν απλώς ως μια μη δεσμευτική πολιτική δήλωση. Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στο Κεφάλαιο 3, φαίνεται πως οι δυσκολίες σχετικά με τον προσδιορισμό της νομικής φύσης αυτής της Δήλωσης, οφείλονται σε διάφορες ασάφειες που επικρατούν περί του θέματος, συμπεριλαμβανομένων του γενικού τίτλου «Δήλωση», της δημοσίευσής της που έγινε υπό τη μορφή δελτίου τύπου στο διαδίκτυο, όπως επίσης και του γεγονότος πως δεν έλαβε χώρα κάποια διαδικασία για την έγκρισή της σε επίπεδο ΕΕ και σε εθνικό επίπεδο. Από την πλευρά τους οι μελετητές που θεωρούν πως η Ευρωτουρκική Δήλωση είναι διεθνής συμφωνία, τονίζουν πως κατέληξαν σε αυτήν τη διαπίστωση λόγω του περιεχομένου, του πλαισίου της, καθώς επίσης και των εσωτερικών αποφάσεων της Ένωσης που εγκρίθηκαν με σκοπό την εφαρμογή αυτής.

Όσον αφορά την πολιτική διάσταση της Δήλωσης, δεν είναι λίγοι εκείνοι που έχουν αναφέρει πως πρόκειται για ένα πολιτικό «παιχνίδι», το οποίο αποσκοπεί στην επίτευξη διάφορων συμφερόντων. Ειδικότερα, η Τουρκία δεν αποτελεί μέχρι σήμερα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός το οποίο οφείλεται στις ψυχρές σχέσεις της με την Ένωση στο παρελθόν, αλλά και στις πολιτικές που ακολουθεί στο εσωτερικό της, που την κάνουν να αποκλίνει από τα κριτήρια που θέτει η Ένωση για την ένταξη κράτους σε αυτήν (κράτος δικαίου, σεβασμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατία). Η πιθανή όμως μελλοντική ενσωμάτωσή της σε αυτήν, με τους όρους που θέτει η ΕΕ, θα επηρεάσει σημαντικά και τις δύο πλευρές, εξυπηρετώντας εύρος συμφερόντων.

Πρωτίστως, η Τουρκία πέτυχε την αναγνώρισή της ως «ασφαλούς τρίτης χώρας», που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και στην οποία μπορούν να διαμείνουν οι πρόσφυγες υπό καλές συνθήκες διαβίωσης. Παρόλο που αυτός ο χαρακτηρισμός της αμφισβητείται από το μεγαλύτερο μέρος των επιστημόνων, μελετητών, διεθνών οργανισμών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων για την προάσπιση των συμφερόντων των προσφύγων, ξεκλείδωσε ένα από τα βασικά κεφάλαια για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ. Επιπλέον, άνοιξε ο δρόμος για την απελευθέρωση των θεωρήσεων και την «εύκολη» πια είσοδο των Τούρκων πολιτών στις χώρες της ζώνης Σένγκεν. Παράλληλα, η ΕΕ προσπάθησε να περιορίσει —και ως έναν βαθμό το κατάφερε— τις ανεξέλεγκτες προσφυγικές ροές που θα επέφεραν πολιτική αστάθεια, κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια και έντονη δυσαρέσκεια στο εσωτερικό των κρατών-μελών, με ό,τι επακόλουθο αυτά συνεπάγονται.

Σχετικά με την οικονομική διάσταση της Δήλωσης, σε περίπτωση ενσωμάτωσης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η κατάργηση της Visa για τους Τούρκους πολίτες είναι μεν ιδιαίτερος συμφέρουσα για την τουρκική πλευρά, συμβάλλει όμως στη μείωση των κερδών που είχε η Ένωση από την έκδοσή της. Ωστόσο, με την ένταξή της ως κράτους-μέλους δύναται να προκύψει οικονομικό όφελος και για τις δύο πλευρές, μέσα από τη στενή συνεργασία των αρμόδιων αρχών των δύο χωρών για την καταπολέμηση του λαθραίου εμπορίου και της φοροδιαφυγής. Φυσικά, διερευνώντας την οικονομική διάσταση της Δήλωσης, δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί το υπέρογκο χρηματικό ποσό που αποκόμισε η Τουρκία από την Ένωση για την αντιμετώπιση του μεταναστατευτικού ζητήματος.

Η Ευρωτουρκική Δήλωση έχει κριθεί θετικά από κάποιους ως προς την αποτελεσματικότητά της, ωστόσο η πλειονότητα των ειδημόνων εστιάζει στα αρνητικά της στοιχεία, εκφράζοντας απορίες σχετικά με το αν τελικά είναι επωφελής για την ΕΕ ή αν με αυτόν τον τρόπο η Ένωση μπορεί να καταστεί «υποχείριο» της Τουρκίας υποκύπτοντας σε διεκδικήσεις ή απειλές της. Επιπλέον, έχουν διατυπωθεί και ανησυχίες σχετικά με το πώς θα επηρεάσει τις σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών. Ειδικότερα, δεν είναι λίγοι εκείνοι που θεωρούν πως μπορεί να επέλθει το αντίθετο αποτέλεσμα και οι σχέσεις των δύο μερών να ψυχρανθούν περαιτέρω, αντί να βελτιωθούν.

Σε αυτό το σημείο, ολοκληρώνοντας την ανάλυση του υπό μελέτη ζητήματος, καθίσταται σαφές πως δεν μπορούν να γίνουν προβλέψεις για τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της Δήλωσης, αλλά με το πέρασμα του χρόνου θα φανεί η τροπή που πρόκειται να λάβουν τα γεγονότα. Ωστόσο, μέσα από τη μελέτη της ιστορίας της ΕΕ διαπιστώνεται πως τα κράτη-μέλη της κατάφεραν να ενσωματωθούν γρηγορότερα ως ομάδα, στην περίπτωση που είχαν να αντιμετωπίσουν κοινές απειλές. Το ίδιο θα μπορούσε να συμβεί και στην περίπτωση της συνεργασίας Τουρκίας και ΕΕ που προκύπτει μέσω της Δήλωσης για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης, με απώτερο στόχο να βγουν κερδισμένα και τα δύο μέρη.

Δυστυχώς, κατά τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας διαπιστώθηκε πως δεν διατίθεται σημαντική ελληνική βιβλιογραφία αναφορικά με το θέμα. Θα μπορούσε όμως μελλοντικά να αναλυθεί περαιτέρω στο πλαίσιο κάποιας διδακτορικής διατριβής.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Amnesty International (AI) (2014), *Struggling to Survive: Refugees from Syria in Turkey*, AI, London.

Amnesty International (2016b), *Tackling the Global Refugee Crisis. From Shirking to Sharing Responsibility*, AI, London.

Amnesty International (2017), *A Blueprint for Despair: The EU-Turkey deal*, AI, London.

Apak, H. (2019), *A Comprehensive Analysis on the EU-Turkey Statement*, FRIN, Bamberg.

Aust, A. (2013), *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University press, Cambridge.

Azam, J. P. & Anke, H. (2002), “Violence Against Civilians in Civil Wars: Looting or Terror?”, *Journal of Peace Research*, Vol. 39 No,4, pp.461–85.

Bal, G.P. (2016), “The effects of the refugee crisis on the EU-Turkey relations: the readmission agreement and beyond”, *European Scientific Journal*, Vol12 No.8, pp. 14-35.

Babická K. (2016), ‘EU-Turkey deal seems to be schizophrenic’, Available at: <https://migrationonline.cz/en/eu-turkey-deal-seems-to-be-schizophrenic> [Accessed 22 March 2018]

Barnes E. (2018), «The EU-Turkey Statement: Gauging The Effects Nearly Two Years On», Available at: <https://www.vocaleurope.eu/the-eu-turkey-statement-gauging-the-effects-nearly-two-years-on/> [Accessed 10 January 2018]

CORTEN O. and DONY M., “Accord politique ou juridique: quelle est la nature du “machin” conclu entre l’UE et la Turquie en matière d’asile?”, *EU Immigration and Asylum Law and Policy*, 10 June 2016, Available at: <http://eumigrationlawblog.eu/accord-politique-ou-juridique-quelle-est-la-nature-du-machin-conclu-entre-lue-et-la-turquie-en-matiere-dasile/>, [Accessed 10 May 2018]

Conference of the INGOs of the Council of Europe, Statement – Communique on “The consequences of the political pact between the EU and Turkey on the destinies of refugees hosted in Greece and Turkey Acts that are contrary to international law and that do not respect human dignity” 4 May 2016, Available at: <https://publicsearch.coe.int/#k=eu%20turkey%20statement#f=%5B%5D#s=151>

Davenport, C.A., Moore, H.W. & and Poe, C.S. (2003), “Sometimes You Just Have to Leave: Threat and Refugee Movements, 1964–1989”, *International Interactions*, Vol.29 No.1, pp. 27–55.

Den Heijer M. and Spijkerboer T., “Is the EU-Turkey refugee and migration deal a treaty?”, EU Law Analysis, 7 April 2016, Available at: <http://eulawanalysis.blogspot.be/2016/04/is-eu-turkey-refugeeand-migrationdeal.html>, [Accessed 10 May 2018]

Dimitriadi, A. (2016), *The Impact of the EU-Turkey Statement on Protection and Reception: The Case of Greece*, Working Paper 15.

EEAS (2016), *EUNAVFOR MED Op SOPHIA – Six Monthly Report, Operation Comander, OpSOPHIA (EEAS)*. Available at: <https://wikileaks.org/eu-military-refugees/EEAS/EEAS2016-126.pdf> [Accessed 5 November 2019]

CANNIZARO E., “Denialism as the Supreme Expression of Realism – A quick Comment on NF v. European Council”, *European Papers*, 15 March 2017, 3, Available at: <http://europeanpapers.eu/en/europeanforum/denialism-as-the-supreme-expression-of-realism-comment-onnf-v-european-council>, [Accessed 10 May 2018]

European Court of Human Rights (2018), *CASE OF J.R. AND OTHERS v. GREECE*, judgment of 25 January 2018, para. 7.

Elitoc, P.S. (2019), *Three Years on: An Evaluation of the EU-Turkey Refugee Deal*, MIGRATION RESEARCH CENTER AT KOC UNIVERSITY, Instabul.

Euractiv (2015b), Slovakia takes EU to Court of migrant quotas. Available at: <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/slovakia-takes-eu-to-court-over-migrant-quotas/> [Accessed 7 November 2019]

European Commission (1995), MEMO/95/26 RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND TURKEY. Available at:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/MEMO_95_26 [Accessed 6 March 1995]

European Commission (2004), *ISSUES ARISING FROM TURKEY'S MEMBERSHIP PERSPECTIVE*. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/issues_paper_en.pdf [Accessed 17 January 2020]

European Commission (2015), *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A European Agenda on Migration*. Available at: https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf [Accessed 20 December 2019]

European Commission (2016), *Implementing the EU-Turkey Statement – Questions and Answers*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_4321 [Accessed 8 December 2016]

European Commission (2016), *An Economic Take on the Refugee Crisis*. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/ip033_en_2.pdf [Accessed 14 January 2020]

European Commission, (2017), *EU-Turkey Statement – One year on*. Available at: https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/backgroundinformation/eu_turkey_statement_17032017_en.pdf [Accessed 20 December 2019]

European Commission (2015), *Draft Action Plan: Stepping up EU-Turkey cooperation on support of refugees and migration management in the view of the situation in Iraq and Syria*. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5777_en.htm [Accessed 3 January 2020]

European Commission (2015b), *Managing the refugee crisis: Immediate operational, budgetary and legal measures under the European Agenda on Migration*. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5700_en.htm [Accessed 7 November 2019].

European Commission (2016d), *EU Syria Trust Fund*. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4270_en.htm [Accessed 5 November 2019]

European Commission (2019), *EU-TURKEY STATEMENT, Three years on*. Available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20190318_eu-turkey-three-years-on_en.pdf [Accesses March 2019]

European Commission (2019), *Key findings of the 2019 Report on Turkey*. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_19_2781 [Accessed 5 February 2020]

European Council (2015), *Informal meeting of EU heads of state or government on migration*. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/23/statement-informal-meeting> [Accessed 2 January 2020]

European Council (2016), *EU-Turkey Statement*, Available at: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> [Accessed 2 November 2019].

European Council (2018), *Negotiating Status – Turkey*. Available at: <https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/20180131-negotiations-status-turkey.pdf> [Accessed 6 January 2020]

European Council, (2015), *Meeting of the heads of state or government with Turkey – EU-Turkey Statement, 29/11/2015*. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/> [Accessed 19 November 2019]

European Council, (2016), *Statement of the EU Heads of State or Government, 07/03/2016*. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/08/eu-turkey-meeting-statement/pdf> [Accessed 11 November 2019].

European Parliament (2017), *Safe countries of origin: Proposed common EU list*. Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569008/EPRS_BRI\(2015\)_569008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569008/EPRS_BRI(2015)_569008_EN.pdf) [Accessed 17 November 2019]

Eurostat (2017a), *1.2 million first time asylum seekers registered in 2016*. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7921609/3-16032017-BP-EN.pdf/e5fa98bb-5d9d4297-9168-d07c67d1c9e1> [Accessed 3 November 2019]

Eurostat (2017b), *Countries of origin of (non-EU) asylum seekers in the EU-28 Member States, 2015 and 2016*. Available at: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_\(nonEU\)_asylum_seekers_in_the_EU28_Member_States,_2015_and_2016_\(thousands_of_first_time_applicants\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Countries_of_origin_of_(nonEU)_asylum_seekers_in_the_EU28_Member_States,_2015_and_2016_(thousands_of_first_time_applicants)_YB17.png) [Accessed 3 November 2019].

Eurostat (2015), *Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications: 2014*. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4168041/6742650/KS-QA-15-003-ENN.pdf/b7786ec9-1ad6-4720-8a1d-430fcfc55018> [Accessed 3 November 2019]

Frontex, *Risk Analysis for 2017*, 18-19, Available at: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf, [Accessed 2 May 2018].

Gatti, M. (2016), *The EU-Turkey Statement: A Treaty That Violates Democracy. Part 1 of 2*. Available at: <https://www.ejiltalk.org/the-eu-turkey-statement-a-treaty-that-violates-democracy-part-1-of-2/> [Accessed 3 December 2019].

Hollis, B.D. (2012), *The Oxford Guide to treaties*, Oxford University Press, Oxford.

International Court of Justice (1994), *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)*, judgment of 15 February 1995, para. 29.

Human Rights Watch (2016b), *Turkey: Border Guards Kill and Injure Asylum-seekers*. Available at: <https://www.hrw.org/news/2016/05/10/turkey-border-guards-kill-and-injure-asylum-seekers> [Accessed 10 February 2020]

Heck G., Hess S. (2017), “*Tracing the Effects of the EU-Turkey Deal The Momentum of the Multi-layered Turkish Border Regime*”, *Movements Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, Vol. 3, Issue 2/2017

International Court of Justice (2002), *Case concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria)*, judgment of 10 October 2002, para. 264.

Içduygu, A. & E. Millet. (2016), “Syrian Refugees in Turkey; Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration”, Global Turkey in Europe Series, Working Paper 13. http://www.iai.it/sites/default/files/gte_wp_13.pdf [Accessed 3 February 2020]

Ineli-Ciger M. (2015), “Implications of the new Turkish law on foreigners and international protection and regulation no.29153 on temporary protection for Syrians seeking protection in Turkey”, *Oxford Monitor of Forced Migration*, Vol. 4 No.2, pp. 28–36.

Kaczorowska-Ireland, A. (2010), *Public International Law*, Routledge, London.

Kale, B. (2016), “The EU-Turkey Action Plan is Imperfect, But Also Pragmatic, And Maybe Even Strategic”, *GMF*, pp.1-4.

Knaus, G. (2016), “Keeping the Aegean Agreement Afloat”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol.15 No.3, 43-50.

Koenig, N. & Walter-Franke, M. (2017), *One Year On: What Lessons from the EU-Turkey ‘Deal’?*, Jacques Delors Institut, Berlin.

Krumm, T. (2015), “The EU-Turkey refugee deal of autumn 2015 as a two-level game”, *Turkish Journal of International Relations*, Vol.14 No.4, pp. 20-36.

Loescher, G. (1993), *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, Oxford University Press, New York.

Menéndez, A.J. (2016), “The Refugee Crisis: Between Human Tragedy and Symptom of the Structural Crisis of European Integration”, *European Law Journal*, Vol. 22 No. 4, pp. 388– 416.

Morelli, L.V. (2013), *European Union Enlargement: A Status Report on Turkey’s Accession Negotiations*, Congressional Research Service, USA.

Den Heijer M. and Spijkerboer T., “Is the EU-Turkey refugee and migration deal a treaty?”, EU Law Analysis, 7 April 2016, Available at:

<http://eulawanalysis.blogspot.be/2016/04/is-eu-turkey-refugeeand-migrationdeal.html>,
[Accessed 10 May 2018]

M. Fitzmaurice, *The Practical Working of the Law of Treaties*, in M. Evans (ed.),
International Law, Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 167

Niemann, A. and Zaun, N. (2017), “EU refugee Policies and Politics in times of
Crisis: Theoretical and Empirical Perspectives”, *Journal of Common Market Studies*,
Vol. 56. No. 1, pp. 3-22.

Öberg, M. & Melander, E. (2003), “Time to Go? Duration Dependence in Forced
Migration”, *Journal International Interactions*, Vol. 32 No.2, pp. 129-152.

Osso, N.B. (2016), *Success or Failure? Assessment of the Readmission Agreement
Between the EU and Turkey from the Legal and Political Perspectives*, Institute of
International Relations, Prague.

OTT, A. (2017), *EU-Turkey cooperation in migration matters: a game changer in a
multi-layered relationship?*, Centre for the Law of EU External Relations,
Netherlands.

Order of the General Court, *NF v. European Council*, T-192/16, ECLI:EU:T:2017:128

Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Resolution 2109 (2016)
on “The situation of refugees and migrants under the EU–Turkey Agreement of 18
March 2016”, 20 April 2016, Available at: [https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-
DocDetails-en.asp?FileID=22738&lang=en#](https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=22738&lang=en#)

Peers, S. (2016), *The draft EU/Turkey deal on migration and refugees: is it legal?*,
EU Law Analysis, Available at: [http://eulawanalysis.blogspot.be/2016/03/the-draft-
euturkey-deal-on-migration.html](http://eulawanalysis.blogspot.be/2016/03/the-draft-euturkey-deal-on-migration.html) [Accessed 12 November 2019]

Rygiel, K., Baban, F. & Llcan, S. (2016), “The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey
‘deal’ and temporary protection”, *Global Social Policy*, Vol.16 No.3, pp. 315–320.

Spindler, W. & Clayton, J. (2016), *UNHCR expresses concern over EU-Turkey plan*,
Available at: [http://www.unhcr.org/news/latest/2016/3/56dee1546/unhcr-expresses-
concerneu-turkey-plan.html](http://www.unhcr.org/news/latest/2016/3/56dee1546/unhcr-expresses-concerneu-turkey-plan.html) [Accessed 7 February 2020]

Şenyuva, Ö. & Üstün, C. (2016), A Deal to End ‘the’ Deal: Why the Refugee Agreement is a Threat To Turkey- EU Relations. *GMF*, pp.1-4.

Slominski, P. & Trauner, F. (2017), “Returning Unwanted Migrants: How Member States Strategically (Non-)use ‘Europe’ in the Context of the Migration Crisis”, *JCMS*, Vol. 56 No. 1, pp. 101– 118.

Spijkerboer, T. (2016), *Fact Check: Did the EU-Turkey Statement Bring Down the Number of Migrants and Border Deaths?*. Available at: <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/09/fact-check-did-eu> [Accessed 6 February 2020]

Teitelbaum, M. (1984), “Immigration, Refugees, and Foreign Policy”, *International Organization*, Vol.38 No.3, pp. 429–50.

Toygür İ. & Özsöz. M. (2016), *Reshaping Relations in the Midst of Crises: A Bitter Anniversary for Turkey-EU Accession Negotiations*, IPC-MERCATOR POLICY BRIEF, Instabul.

Trauner, F. (2016), “Asylum policy: the EU’s ‘crises’ and the looming policy regime failure”, *Journal of European Integration*, Vol. 38 No. 3, pp. 311-325.

Turhan, E. (2017), “Mülteci Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: AB’ye Üyelik Sürecinden Bir “Stratejik Ortaklığa” Doğru mu?”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol.16 No.31, pp. 647-663

UNHCR (2016), UNHCR on EU-Turkey deal: Asylum safeguards must prevail in implementation Available at: <https://www.unhcr.org/news/press/2016/3/56ec533e9/unhcr-eu-turkey-deal-asylum-safeguards-must-prevail-implementation.html> [Accessed 18 March 2016]

UNHCR (2017), *Europe Refugee Emergency: Daily map indicating capacity and occupancy (Governmental figures)*. Available at: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/56242> [Accessed 2 November 2019]

Vafki, K.I. (2016), *MÜLTECİ KRİZİ EKSENİNDE TÜRKİYE-AB İŞBİRLİĞİ*, IKV, Instabul.

Verwey, M. (2017), Speech at “The Institute of International and European Affairs”, on “EU-Turkey Statement – 10 months on”, 26 January 2017, Available at:

<https://www.iiea.com/eu-affairs/the-refugee-crisis-and-theimplementation-of-the-eu-turkey-statement/> [Accessed 18 December 2019]

Woollard, C. (2018), *Weekly Editorial: EU-Turkey – Deconstructing the deal behind the statement*. Available at: <https://www.ecre.org/weekly-editorial-deconstructing-the-deal-behind-the-statement/> [Accessed 12 November 2019].

Ελληνόγλωσση

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020), *Η τελωνειακή ένωση της ΕΕ σε δράση*, Διαθέσιμο στο: https://europa.eu/european-union/topics/customs_el [Ανακτήθηκε 14 Ιανουαρίου 2020]

Skiadas, D. (2016), *Το “κρυμμένο” αλλά κρίσιμο σημείο στη Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας*. Διαθέσιμο στο: <http://idea.uom.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AC-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%BF-%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83/> [Ανακτήθηκε 17 Ιανουαρίου 2020]

Skiadas, D. (2017), *Συμφωνία της ΕΕ με την Τουρκία για το μεταναστευτικό... Η μήπως όχι;; Τα νέα νομικά δεδομένα*. Διαθέσιμο στο: <http://idea.uom.gr/turkey-eu-agreement/> [Ανακτήθηκε 19 Ιανουαρίου 2010]